

1894.

У Львові, дня 15 [27] марта.

Виходить у Львові 1-ого і 15-ого кожного місяця в обсязі трьох аркушів.

ПЕРЕДПАЛАТА ПЛАТНА З ГОРИ ВИНОСИТЬ:

З додатком „Словар російсько-український“: на цілий рік 8 вар., [для заграниці] 8 рублів або 16 марок. — Без „Словар“: на цілий рік 6 вар., [для заграниці] 6 рублів або 12 марок; на пів року 3 вар., на чверть року 1 вар. 50 кр. — Одно число коштує 80 кр.

Редакція, адміністрація і експедиція у Львові, при ул. Академічній Ч. 8.

Рукописи мають бути писані правописно „Зорі“. Твори узані редакцією непридатними до поміщення, звертає ся авторам [на їх кошт] без поясненя причин. — Редакція відповідає тільки на ті письма, до котрих додучено поштою марок; ся постанова не дотичить письменників, щб місяць свої твори в „Зорі“.

Х у д о ж н и к.

Автобіографічна повість Т. Шевченка.

На мову українсько-руську переложив О. Я. Кониський.

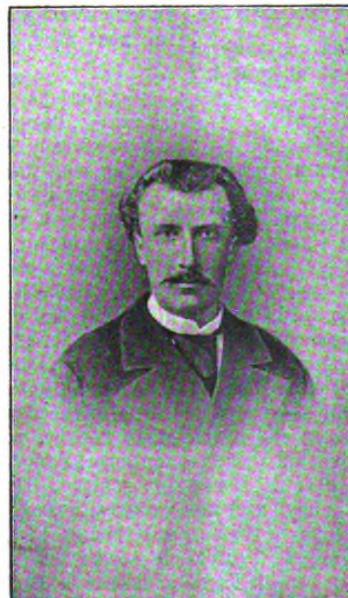
❖ [Далі.] ❖

Довго топтав я улицю. Було на думці зайти до старого приведіть“. Записка була при мені: я перечитав кілька ра- Венеціянова, чи не почую від його чого певного. Але було зів Р. S. і заспокоїв ся. Підійшов ближше до картини, але вже не рано, за північ, а він не те, що наш брат - бурлака, — значить — неша що й гадати, щоб до його опівночі заходити. А чи не піти-б мені на Троїцький міст, полюбовати, як сонце сходить? Але-ж до сего мосту не близько, а я почувую себе притомленим. Чи не ліпше буде мені біля отсіх величезних сфінксів спокійно посидіти? Аж воно все одно: Нева та-ж сама. Та да не та! Подумавши, рушив я до сфінксів. Сів я на гранітовому ослоні, обер ся об бронзового грифона і довго любовав з тихої красуні Неви.

Скоро вийшло сонце, до Неви прийшов по воду придверник з академії і скупив мене, говорячи, наче напучаванне те: „Добре, що люди не ходять, а то-б подумали, що який будь пнячка“.

Подяковав я придверникови сороківкою, пішов до господи, ліг і заснув вже сном певним, ховайським.

О годині одинадцятій я вже був в квартирі Карла Павловича. Відчиняючи мені двері, Лукіяні промовив: „Прохали підждати“. В майстерні кинула ся мені в вічі відома мені тільки з своєї слави, та з Мілерового естампу, знаменита картина Цампері „Іван Богослов“. Знов не тямлю, чи не тямлю, чи не через отсю картину піше до мене до ся! От ми спершу пообідаємо, а потім вже я й розповім; Василь Андрієвич? Так на що-з він піше: „і його з собою історія довга, а головна річ історія прекрасна

Михайло Жученко.

непевність клята не давала мені любити до сходу з отого високо-аграбного твору.

Не помітив я, коли до майстерні прийшов Карло Павлович з графом Вельгорським і з Жуковським. Я поклонив ся їм, місце своє їм уступив і пішов до патрета Жуковського. Вони довго любovali з великого твору горопашного мученика Цампері, а я омлівав від сподівання. Нарешті Жуковський виїняв з кишені і дав мені згорнену бумагу.

Я розгорнув: то була відпускна нашому protégé. Сьвідками на їй підписали ся: граф Вельгорський, Жуковський і К. Брюлов. Я побожно перехрестив ся і тричі поцідував оті підписи.

Як спроміг ся, подяковав я отому великому та чоловіколюбному тернови; поклонив ся, вийшов на коридор і побіг до Венеціянова. Старенький зустрів мене радісно питаючи: „Що нового?“ Я мовчки виїняв з кишені дорогоцінний акт той і подав йому.

— Знаю, я все відаю, — мовив він вертаючи мені бумагу.

— А я так нічого не відаю. Ради Бога, повідайте мені, як все отсе стало ся?

— Та вже, хвала Богови, що стало ся! — історія прекрасна

І він голосно прочитав вірш Жуковського:

„Дяти! овсяный кисель на столѣ, читайте молитву!“

— Читаємо, татуно, — обізвав ся жіночий голос і з О. М. Мокрицьким вийшли з покою гостинного доні Венеціанова.

Ми сіли обідати. За обідом, на перекір звичаю, були ми якось веселішими і голосніше розмовляли. Старий розвеселив і розповів історію патрета В. А. Жуковського, але про свою долю в тому благородному вчинку майже й не згадав. Тільки на сам кінець додав:

— В отсій справі великодушній я був тільки за простого маклера.

А вся справа стала ся ось яким чином: Карло Брюлов змалював патрет з Жуковського. Жуковський та граф Вельгорський прохали царську родину придбати той патрет за 2.500 руб. на асигнації. От за ті гроші й викупили учня мого. Старий Венеціанов в отьому ділі доброго справив, як сам він мовляв, ролю щирого маклера благородного.

— Що-ж тепер діяти? — спитав ся я: — коли і як мені оповістити його про таку радість?

Венеціанов сказав мені те-ж саме, що я й від лікаря чув. Я й сам певен в неминучій потребі бути обачним; але-ж як його і втерпіти? Не можна! Він думати ме, що я те-ж занедужав, або покинув його, тай мордовати меть ся. Подумавши, зібрав я усю силу волі і пішов до шпиталю Марії Магдалини. Першим разом я витримав як і не треба ліпше, а за другим та за третім почав йому злегенька натякати. Спитав лікаря: чи швидко можна буде з шпиталю вийти йому? Лікар порадив не хватати ся. Знов мене нетерпінне почало мучити.

Раз якось вранці прийшов до мене колишній хозяйн мого недужого, та, не довго говорячи, і ну дорікати мені, що я по варварськи зграбував його, укравши у його найліпшого робітника; через що він стратив не одну тисячку рублів. Довго я не тямив, в чому тут річ і яким се побитом я опинив ся в грабінниках. Нарешті він мені розповів, що вчора покликав його дідич, розповів йому усю справу і вимагав, щоб звичайний контракт. Учора він ходив до шпиталю, але недужий ще нічого не відав.

— От тобі і обачність, — подумав я.

— Чого-ж ви тепереньки хочете з мене? — спитав ся я.

— Нічого: хочу тільки довідати ся, чи все отсе правда?

— Правда, — відповів я і ми попрощали ся.

Я був задоволений, що справа так повернула ся. Недужий тепер трохи вже підготовлений і спокійніший тепер, ніж до того, прийме отсю звістку.

— Чи се правда? Чи можна вяти віри тому, що я чув? — так спитав мене хорий, зустрівши мене біля самих дверей свого покою у шпиталю.

— Не відаю я, що там ти чув.

— Учора мені хозяйн казав, що... я...

Він спинив ся, буцім він бояв ся договорити фразу до краю. Трохи помовчавши, ледві чутиим голосом він мовив: „Що мене викупили, що ви...“ і він залив ся слізами.

— Заспокій ся, — відповів я, — се ще тільки скидаєть ся на правду.

Але він нічого не чув і тільки румав.

За кілька день його випустили з шпиталю. Він заквартировав у мене і був зовсім щасливим. В божественній природі безсмертній багато-пребагато прекрасного; але-ж торжество і вінець краси безсмертної єсть твар чоловіка напоєна щастєм. Більш високого і прекрасного в природі — я нічого не відаю. Раз на мою віку зновні пораявати з сією краси трапило ся і мені. Протягом кількох день учень мій був таким щасливим, таким прекрасним, що на його мені не можна було дивити ся не раюючи! Він і до мене в душу наливав повного щастя. Всіма тими днями він хоч і брав ся до роботи, але робота йому чапіла. Покладе було в портфель свою роботу, візьме відпускний акт, перечитає його, перекрестить ся, поцілує і заплаче. Щоб відвернути його увагу від тої бумаги, я взяв її у його, ніби на те, щоб в суді її зареєструвати. Що дня водив його до галерії академічної. Коли пошили йому одягу, я, наче нянька та, одяг його і повів до „Губерського Правління“. Зареєструвавши акт визволення, я

водив його в галерію Строганова, там йому оригінал Веляскеза показав, да на тому і скінчили ми в той день свою блуканину.

Другого дня вранці в годині 10-ій знов я його одяг і знов повів до Карла Павловича. Як батько свого сина любого учителя передав, так я його передав безсмертному Брюлову нашому. З того дня він почав ходити до академії учити ся і став на кошти товариства „Поощрення художників“.

Давно вже я захожував ся покинути північну Пальмиру, проміняти її на який будь закуток супокійний гостинної провінції. Сього року в одному з університетів провінціальних такий закуток спорожнив ся і я не минув покористовати ся з того. Колись то, як ще я на „гіпсову“ клясу ходив і марив про ту країну, де самі чуда, де столиця всесвітня заквітчана банею Буонароті, дак коли-б тоді дали мені посаду учителя малювання при університеті, я покинув би олівець і закричав: „Чи варто-ж вичувати після сього божественну штуку!“ — а тепер, коли виображенне зрівноважило ся з здоровим розсудком; коли на пришлість дивити ся не через гранчак веселковий а простими очима, дак проти волі в голову лізе приказка: „Не обіжай журавля в небі, а дай синицю в руку“...

Ще зимою треба було мені їхати на посаду; та сака-така дешиця, а найпаче справа учня, тепер вже не мого, а К. П. Брюлова, не пустила мене з столиці; далі пішов недуг його, і дляве одужання, — нарешті і фінанси. Коли все отсе прийшло до гараздливого краю, я, захистивши свого коханця під крыло великого Брюлова, спочатку мая покинув столицю і покинув її на довго.

Лишаючи возлюбленника свого я передав йому і квартиру мою з мольбертом і з аби-якою мебелею. Лишив і речі гіпсові, бо їх не можна було везти з собою. Я раяв йому, щоб до тієї зими взяв собі товариша; а зимою приїде Штернберг. Штернберг був тоді на Україні, ми умовили ся з ним зустрінутись в одного нашого знаємого в прилуцькому повіті. Я гдавав тоді попрохати його, щоб він, як повернець ся до столиці, заквартировав з моім приятелем. На превелику радість так воно і стало ся. Ще я радив возлюбленникови поїхати — проїдувати Брюлова, але обережно, щоб не докучити йому; радив йому ще — не нехтовати клясами і яко мога більш читати, а на сам кінець прохав його частійш до мене листи писати; писати тай писати, так наче-б писав до батька — до рідного.

Поручивши його покрову Пречистої Матері — я не попрощав ся з ним. Овва, — на віки попрощав ся! Перші листи приятеля мого одноманітні і походять вони на щоденні записки школяря, монотонні і з подробицями. Інтересні вони тільки про мене, а більш ні для кого. Але далі в листах починає являти ся стиль, знання і зміст. От на приклад дев'ятий лист його.

* * *

Сьогондї ранком в годині дев'ятій скачали ми на вал картину „Розп'ятте Христа“. Я з натурщиками відіслав її в лютеранську церкву сьв. Петра і Павла. Карло Павлович загадав мені провести їх до самої церкви. Через четвертину години він і сам приїхав, велів при собі натягти її на раму і постановити на місци. Вона не була ще ляком покрита, через що адалеку нічого більш і не показувало ся на їй, опріч темної плями матової. По обіді ми з Михайловим покрили її ляком. Небавом прийшов Брюлов: спершу він сів на передній лавці, подивившись трохи, він перейшов на останню. Ми сіли біля його. Довго він мовчки слів, лишень деколи промовляючи: „Ванда! ніже единого проміняє сьвіта на вівтар! І на що їм картини“!

Потім обернув ся до нас і вказуючи на арку, що розділяє церкву, мовив: „Коли-б на всю отсю арку намалювати картину „Розп'ятте Христа“, то-б була картина достойна Богочоловіка“. Ох, коли-б хоч одну сотенну, або хоч тисячеву частину можна було мені переказати вам з того, що я чув тоді від него! Але-ж, ви відаєте, як він говорить! Його слів не можна завести на папір, вони скаменіють. Він тутечки-ж змалював кольосальну картину ту з усіма подробицями і постановив її на місци. Що за картина! Миколи Пусена „Розп'ятте Христа“ — просто суздальщина, а вже про Мартенса нема що й казати!

Довго він говорив, а я побожно його слухав. Потім надяг шапку і пішов; у слід його і ми з Михайловим. Прохо-

Original from
UNIVERSITY OF
URBANA-CHAMPAIGN

дячи повз статуї Петра й Павла, він промовив: „Ляльки в мокрому драгтю, а ще в Торвальдсена“. Йдучи повз магазин Дацаро, він ввійшов з гурту гаволовів і зупинився проти вікна, обвішаного розмальованими літографіями французькими. Дивлячись на його, я думав: Боже мій! і отсей геній, що зараз отсе витав в сфері прекрасної штуки, тепер любить а прієсних красунь Греводока! Не тямлю: а тим часом правда. Сьогодні вперше в класі я не був, бо Карло Павлович мене не пустив: він посадив мене й Михайлова — двох проти його одного — грати в шашки і програв — нам на три години коляску. Ми поїхали на острови, а він лишився в господі, дожидаючи нас на вечеру.

Р. S. Не пам'ятаю, чи писав я до вас, що по іспиті у вересні мене за „Бойця“ перевели першим до натурної класи. Коли-б не ви, мій незабутній, мене-б і за рік туди не перевели. Я почав ходити на анатомічні відчити професора Буяльського. Він тепер про кістяк читає. Скрізь і всюди ви, мій незабутній, мій єдиний Добродію! Прощайте. Щиро прихильний до вас N. N.

Довести до краю історію мого приятеля я бажаю його власними листами. Се буде тим більш цікавим, що в листах його він розповідає про свої роботи і про щоденний побит домашній Карла Павловича, у котрого він був коханим учнем і товаришем. Перегодом я видам усі листи його, вони припадуться біографови Брюлова. А тепер подам тільки ті з них, що ясують про роботи його, про розвиток його на ниві штуки, та про розвиток його життя високо-морального.

От вже й жовтень йде до краю, а Штернберга нема й нема! Не тямлю, що мені з квартирою діяти? Вона не сутяжна про мене; платимо ми за неї пополам з Михайловим. Я майже й не виходжу від Брюлова, тільки почовати ходжу до дому, а часом у Брюлова і ночую. А Михайлов і не ночує дома. Сьвятій його знає, де він ночує. Я бачу ся з ним тільки у Карла Павловича, та інколи в класі. Він людина вельми оригінальна і з добрим серцем. Брюлов кличе мене перебрати ся зовсім до його, але мені — ніяково. Бою ся вам повідати, але мені здається ся, що на своїй квартирі мені вільніше а до того — страх як бажаю я хоч кілька місяців перебути укупі з Штернбергом; бо ви так мені раjali, а ви ні чого недоброго не порадили.

Карло Павлович незвичайно багачко працює біля списку з картини Домінікіно „Іван Богослов“. Сей список загадала йому академія. Підчас роботи я читаю. У його добра бібліотека власна, але ладу в її нема. Кільки разів брали ся ми упорядковати її, та нічого не вліземо. Але читати є що. Карло Павлович обцяв ся зробити Смирдину малюнок на його „Сто літераторовъ“. За се Смирдину прислуговує йому усією своєю бібліотекою. Я вже всі романи Вальтер-Скота перечитав; тепер читаю Мішо: „Історію хрестових походів“. Вона мені подобається ся більш за всі романи. Я зробив ескіз малюнку, як Петро Пустельник веде першу ватагу хрестоносців через одно місто німецьке. Показав Брюлову; але він заборонив мені брати теми з чого будь опріч як з Біблії, да з давньої історії Греків і Римлян. „Там, каже він, просто і зграбно, а в історії віків середніх — неморальність і почварство“. Тепер у мене на квартирі — жадної книжки опріч Біблії — нема. Подорож Анахарсісову да історію Греків — Галіса я читаю Брюлову у його-ж: він слухає раз-по-раз з однаковою увагою. Коли-б ви бачили з якою увагою, з яким замилованнем сердешним він кінчає отой список: я просто молю ся на його, да інак і не можна.

Раз якось за вечерою зняли бесіду про списки і він мовив, що ні в малярстві, ні в різьбарстві суцього списку, се-б то відбудованне, він не признає, та і в поезії він відає єдиний лишень список — се у Жуковського „Шильонівський узник“, тай перечитав його зараз з памяти. Як предивно він читає вірші! Далєбіг ліпше за Брянського і Каратигіна. До речі про Каратигіна. Отсе якось завернули ми до театру Михайлівського; там грали „Тридцять літ, або життя картяра“, переселену драму, як він мовив. Між другою і третьою сценою — він пішов за якутис і прибрав Каратигіна до ролі жебрака.

Публіка скаженіла, сама не тямлячи з чого. От що значить убранне про доброго артиста!

Тальоні вже приїхала до Петербурга і незабаром розпочне свої танки чарівні. Він одначе її не полюбляє. Ох, коли-б швидче приїздив Штернберг! Я, не бачивши його, покочав. Карло Павлович про мене вельми великий; хоч він до мене і добрий і ласкавий, а про те іноді здається мені, що я самітний. З Михайлова — товариш благородний, гарний, але він ні до чого не поривається ся, ніщо його не причаровує. А може я його не розумію. Прощайте, мій добродію незабутній!

Я раюю! Давно і так нетерпляче сподіваний Штернберг нарешті приїхав. Та ще як знагла! Я злякався і довго не няв віри власним очам: думав — жара яка. Я тоді саме компоновав ескізи „Езекиль на полі закиданому кістками“. Се було в ночі, в другій годині. Я забув ся замкнути двері; пильную собі коло „Езекиля“ — аж ось двері рип! Входить людина в кожусі і в шапці теплій. Я спершу злякався і сам не тямлю, з якої речі промовив: „Штернберг“? — „Штернберг“ — відповів він. Я й роздягати ся йому не дав; кинув ся ціловати його, а він мене. Довго ми любовали один з одного. Нарешті він згадав, що фірман під брамою стоїть і пішов до його. А я — до сторожа — прохати, щоб пакунки поприносив в хату. Чудно! Мені здавало ся, що я зустрів ся з давним знаємим; або ліпше мовити, що я бачу вас перед себе. Заким я роспитував, а він розповідав мені, де і коли вас бачив, про що ви балакали і т. ін. — ніч минула. Ми тоді лишень спостерегли, що вже світає на дворі, коли побачили, що від ліхтарника упала тінь ясно-блакитна.

— Отепер би, гадаю я: — промовив він: — можна-б і чаю напитися.

— А вже-ж можна. — і ми рушили до „Золотого Якора“. Після чаю він ліг спати, а я про свою радість пішов повідати Брюлову; але він ще спав. Я пішов на побережжя. Ледві зробив кілька ступнів — зустрів Михайлова. Здається і він цілу ніч не спав. З ним ішов якийсь добродій в пальті і в окулярах.

— Лев Олександрович Елькин; — мовив до мене Михайлов, вказуючи на добродія в окулярах.

Я назвав себе. Ми одному подали руки. Потім кажу я до Михайлова, що приїхав Штернберг. А той добродій в окулярах зрадів, немов його друзяка давно сподіваний приїхав.

— Де-ж він? — питає Михайлов.
— У нас на квартирі, — кажу я.
— Спить?
— Спить.

— Ну, дак рушаймо до „Капернауу“, певне, що там не сплять, — мовив Михайлов.

Елькин на ознаку згоди кинув головою: вони взяли ся за руки і пішли, а я у слід їх.

Йдучи повз квартиру Брюлова, я помітив в вікні Лукіяна і з сего вивів, що маестро вже встав. Я попрощав ся з Михайловим і з Елькином і пішов до Брюлова. В коридорі зустрів його з сьвіжою палітрою і з чистими пензликами. Привитав ся. Тепер не то, що в голос, а й про себе я не спроможен був читати. Я знов пішов на побережжя, трохи пошептав ся і вернув ся до господи. Штернберг ще спав. Я тихенько сів біля його ліжка і любовав з його дитячої тварі неопорочної; потім взяв олівець і папір і став малювати з сонного його патрет. Як для ескіза — дак похожість і вправ виийшли добре. Тільки що зробив я усю постать, як він прокинувся. Мені стало соромно. Він се помітив і засьміявся чистосердешним сьміхом.

— А покажіть, — мовив він, — що ви робили?

Я показав. Він знов засьміявся і почав хвалити мій малюнок, потім і каже:

— Нехай коли небудь і я поквитую з вами.

Потім встав, умив ся, розв'язав свій пак і став одягати ся.

Вийнявши з паку чималий портфель, він подав його мені і мовив:

— Отут усе, що я минулим літом зробив на Україні, нема тільки кількох малюнків, зроблених аквареллю та оди-

ними красками. Подивіть ся, як мати мете час, а мені треба декуди з'їздити. До побачення! Еге! А що сьогодні в театрі? Я вельми за ним занудив ся. Ходім гуртом до театру.

— З великою охотою, — кажу я; — тільки зайдіть по мене в натурну класу.

— Гаразд, зайдіть, — відповів він вже за дверми.

Коли-б від Брюлова не прийшов був по мене Лукнян, мені-б про обід не прийшла й думка. Мені навіть прикро було, що ради Лукняного ростбіфу я повинен покинути Штернбергів портфель.

За обідом я про своє щастє повідав Карлу Павловичу, він побажав бачити Штернберга. Я сказав, що ми умовили ся з ним іти в театр. Він сказав, що й він з нами піде, коли що путяще грають. На щастє в той вечір в Олександрійському театрі грали: „Заколдований Дюж“. Під кінець класи зайшов до класи Брюлов, взяв мене і Штернберга, посадив в свою коляску і ми поїхали дивити ся на Людвіка XI. Отак скінчив ся перший день.

Другого дня вранці Штернберґ узяв свого портфеля і ми пішли до Брюлова. Той прийшов до восхиту від нашої України, як мовив він — одомантно-ріжноманітної тай від земляків наших задуманих, так гарно змальованих Штернберґом. Яка сила малюнків і які вони всі прегарні! На маленькому шматочку бібули проведено лінію поезиї: на першому місці вітрак; пара волів біля воза, навантаженого мішками. Все отсе не намальовано, а тільки наведено, але як прегарно: очий не відірвеш! Або от: в холодку під вербою розлогою на самому березі хатина біленька, покрита соломом. Уся вона в воді, наче в зеркалі, відбиваєть ся. Під хатою бабуся, а на воді качки плавають. От і увесь малюнок; але який же гарний малюнок, який живий!

Отакх малюнків, ліпше мовити, таких нарисів живих повний портфель у Штернберга! Гарний і сам Штернберґ: без порівняння він! Не дурно-ж Карло Павлович його поцілював.

Мимо волі згадав я братів Чернецових. Вони не що давно вернули ся з подорожі по Волзі і принесли до Брюлова свої малюнки показати. Величезна книжка з Ватманського паперу, чепурненько по німецьки уся перцем почеркана. Брюлов, подивившись на кілька малюнків, загорнув портфель і мовив до Чернецових: „Тутечки не то щоб Матері-Волги, а навіть калюжи доброї я не сподіваю ся побачити“. Отже в одному ескізі Штернберга він бачить у його Україну. Наша Україна і задумані постаті земляків наших йому так подобали ся, що сьогодні за обідом він вже осадив собі на березі Дніпра цілий хутір в чарівною декорацією і з усіма угодами. Але є одно, чого жадним робом не спроможеть ся він спекати ся і чого він боїть ся, — се пани, чи, як він їх зове — феодалі-собачники.

Він суцзя дитина!... Сьогодні ми те-ж скінчили день спектаклем: грали Шілерових „Розбишак“. Опері майже що зовсім нема: коли-не-коли йде „Роберт“, або „Фінела“. Балет, властиво Тальоні — усе скасовала. Прощайте, мій добродію незабутній!

* * *

От вже більш місяця, як ми з Штернберґом укупі живемо. І не скавати, яка він добра та рахманна людина: суцїй художник. Живемо немов брати ті рідні. Щаслива у його вдача! Карло Павлович його вельми любить. Да хіба-ж, знаючи його, можна його не любити!

Ось як ми перебуваємо дні і ночі: вранці о годині дев'яти йду я до класи. Штернберґ сидить дома та в ескізів своїх робить малюнки — або акварелію, або красками олійними. О годині одинадцятій йду або до Брюлова, або до господи, та чим Бог пошле снідаємо в Штернберґом. Потім знов я до класи йду і сиджу там до четвертої години, а тоді йдемо обідати до пані Юргенс. Інколи і Карло Павлович з нами. Я його трохи що не що дня об сїй порі застаю у Штернберга. Часто він розкішний обід аристократичний міняє на убогу юшку демократичну. Істинно — людина незвичайна! По обіді — я знов до класи. О годині семій заходить до мене Штернберґ, ми йдемо до театру, або, погулявши трошки по набережжю, вертаємо до господи. Я що небудь в голос читаю, а він малює або навпки. Не що давно перечитали ми „Вуд-

стока“ Вальтер-Скотого. Сцена, коли Карло Стюарт, ховаючись під чужим найменнем в замку старого барона Лі, признаєть ся його доні Юлії, що він король Англії і зазиває її до свого двору полюбовницею, отся сцена занадто мене заінтересовала. От се вже суцзя королівська подяка за гостинність! Я начеркав ескізі і показав його Брюлову: він похвалив і зміст і роботу і казав учити ся у Павла деля Роша.

Не що давно Штернберґ познав мене з родиною Шмідта. Се якийсь його родич, людина прегарна, а його семя просто благодать божа. Вечерами ми часто навідуємо ся до них, а в неділю і обідаємо там. Завжди виходжу я від них ніби ставши чистішим і добрішим. За отсю знаємість я не тямлю, як вже й дякувати Штернберґови.

Ще познав мене з тим аристократом українським, у якого ви з ним торішнім літом стівали ся на Україні. Я рідко коли до його навідую ся, не подобаєть ся він мені, богацько там панського тону і паскудної влєсливости гостей його, що їдять у його розкішні обіди та пють сливянку українську. Довго я не розумів, як отсе Штернберґ таке переносить, а нарешті воно само з себе виявило ся. Раз якось від Тарновських вернув ся він просто несамовитий, такий сердитий: довго він мовчки ходив по сьвітлиці, потім ліг на ліжку, знов встав, знов ліг; да отак аж тричі, доки втихомирив ся і заснув. Чую, аж він зо сну — називає одну небогу Тарновського. Тоді почав я вгадувати, в чому тут діло. Другого дня він знов пішов до Тарновського і вернув ся шано в ночі заруманий. Я прикинув ся — будім нічого не помічаю. Він упав на канапку, затулив лице руками і ридає наче дитина. Отак минуло принаймі в годину. Потім підійшов до мене, обняв мене, поцілював і гірко усміхнувся. Тоді сів біля мене і розповів мені про своє коханнє. Звичайна історія. Він закохав ся в старішу небогу Тарновського. Та хоч те-ж його кохала, але що до того, щоб побрати ся, дак дала перевагу якомусь лисому лікарєви Бурцову. Висповідавшись, він трохи заспокоїв ся, а я поклав його спати.

Потім другого й третього дня я майже не бачив його: піде зранку, вернеть ся в ночі і Бог його відає, де він пропадає у день. Спробував був я побалакати з ним, але він ледві слово промовить і мовчить. Кликав до Шмідтів, — він тільки головою покивав, не пішов. В неділю вранці кажу до його: поїдьмо в оранжерію ботанічного саду. Він хоч і не охоче, але згодив ся. Тут він повеселішав, почав марити про подорож до тих чарівних країв, де отсі рослини дивні ростуть, наче у нас чортополох. З оранжерії я його повів на „Крестовський“ острів пообідати в німецькому ресторані. По обіді ми послухали співаків тирольських, подивили ся, як спускають ся з снігових гір і пішли до Шмідтів. Шмідти того дня обідали у Фіцтума, інспектора університетського, да там лишили ся і на вечір. Ми й собі туди. Нас аустрілі питаннем: де ми пропадаємо? У Фіцтума наслухали ся Моцартової сонати і Бетховенового квінтету, та в годині першій у ночі і вернули ся до господи! Сердешний Віля знов засумовав. Я його не розважаю, тай чим його можна розважити!...

На другий день Брюлов послав мене до книгарні Смирдина: між інчими я взяв дві книжки „Библиот. для Чтенія“, де надруковано Дікенсів роман „Ніклас Нікльбі“. Мені прийшло на думку спорудити у Шмідтів літературні вечері. Я закликав до сего і Штернберга. Задумано й зроблено. Того-ж таки дня, взявши книжки під паху, рушили у вечері до Шмідтів. Думку мою повитали і після чаю почало ся читаннє. Першого вечера читав я; другого Штернберґ, далі знов я; отак і чергували ся, доки не прочитали романа до краю. Се зробило вельми добрий вплив на Штернберга. Ми таким же чином перечитали потім „Замок Кінельворт“, „Пертську Красуню“ і кілька інчих романів Вальтер-Скота. Часто читали ми за півничі і не помітили, як прийшли Сьвята Різдвяні. Штернберґ заспокоїв ся, принаймі працює і менш нудить ся. Дасть Бог і се минеть ся. Прощайте, батьку мій рідний! Не обіцяю ся писати до вас небавом, бо приходять сьвята, а я, з ласки Штернберга, опріч Шмідта, ще кількох з наших осіб придбав. На сьвята справив собі нову одежу і пальто з англійської байки; таке точнісенько, як у Штернберга, щоб не дурно Шмідти Полюксом та Касгором нас називали. На весну гадаємо справити собі шинелі в кам'ялугу. Прощі тепер

у мене є! Я почав акварелію патрети малювати; спершу приятелям дурно; а далі і за гроші. Але-ж Брюлову ще не показую, бою ся. Я більш Соколова тримаю ся. Гау мені не подобаєть ся. Приїсний він. Гадаю ще взяти ся до мови французької. Се неминуче потрібно. Одна підстаркувата вдова брала ся учити мене, а я за те щоб сина її малювати учив. байдуже дивити ся на його. Не відаю: чи ви бачили його ескіз, ліпше мовити: невеличку картину — „Завитання Гензєриха до Риму“. Тепер вона у його в майстерні. На прочуд — як і все, що виходить зпід його пензля. Коли ви не бачили, дак я зроблю вам невеличкий список; „Бахчисарайський фонтан“ те-ж пришло; здаєть ся, його розпочато ще при вас.

Атеніо, дарований гетьманом Мазепою церкві Воскресенія в Брусалині для сьв. Гробу.

Услуга спільна, та мені се не подобаєть ся: раз тому, що далеко ходити, аж в Ертелів переулоч, — а вдруге дві години возити ся з жированим хлопцем — не аби-яка річ! Ліпше от і дві години я на патрет акварельний споживу, а учителеви гроші заплачу. Гадаю, що й ви такої думки. У Брюлова є Гібон мовою французькою мені просто не можна

О, мені лихо — трохи не забув; лаштуєть ся велика подія: Карло Павлович заходжуєть ся женити ся. По святах і весіллі. Молода його — доня Тима. Я її не бачив, я чув, що на предиво красуня. Брата її інколи в клясі стрівав, він учень Заурвайда; парубок незвичайно красивий. Коли се вчинить ся, дак я напишу до вас усі подробиці.

бмці, а доки що — прощайте ще раз, мій добродію незабутній.

* * *

От вже два місяці минуло, як я до вас не писав. Я немов наумисне мовчав, аж доки відбудеться весілля Карла Павловича. В останньому листі я писав до вас, що він захождуться брати ся. Тепер напишу про те, як се все зробило ся і як зруйнувало ся.

В день шлюбу Брюлов одяг ся як звичайно, взяв капелюха, та йдучи через майстерню, зупинив ся біля списка Домінікіно, довго стояв мовчки, потім сів і нарешті мовив до мене:

— Цампері немов каже до мене: „Не жени ся, пронадеш!“

Я не тямив що відповісти, а він надяг капелюха і пішов до молодої. Цілий той день він не вертав ся до господи. На весілля нічого не готовили, навіть Лукія в той день ростбифу не робив. Я довідав ся, що він вінчати меть ся о 8 годині вечера у лютеранській церкві сьв. Ганни. Після кляси ми з Штернбергом взяли фіякря і поїхали. В церкві вже позасьвечували свічки. Брюлов з Заурвайдом і з братом молоді були вже в церкві. Побачивши нас, він підійшов, подав нам руку і промовив: „Женюсь!“

Тоді саме в церкву ввійшла молода і він пішов стрічати її. Зроду-віку я не бачив, тай не побачу такої красуні. На вінчанню Брюлов стояв глибоко задуманим і ні разу не подивив ся на свою невісту прекрасну. Вінчанне скінчило ся. Ми повитали пасливих молодих, провели їх до карети, а потім пішли до Клея вечеряти, та на здорове молодих випили фляшку кліко. Се все було 8 січня р. 1833. У Брюлова весілля скінчило ся на фляшці кліко. Жадного съвятковання не було.

Через тиждень після сього я зустрів ся з ним в коридорі, саме проти квартири графа Толстого. Він мене покликав до себе обідати. Доки подали обід — він казав мені читати Дорварда, а сам щось в альбомі черкав. Ледві почав я читати — він спинив мене і голосно гукнув: „Емілія!“

Через хвилину прийшла його жінка-красуня. Він мовив: — Еміліє, а на чому ми зупинили ся? Та ні, ліпше сїдай да сама читай. А ви послушайте, як вона гарно по російськи читає.

Вона спершу не хотіла читати, потім розгорнула книжку, перечитала кілька фраз з німецькою вимовою, зареготала, покинула книжку і втікла. Він знов її покликав; ніжно прохав її сїсти до роля і засьпівати каватину з „Норми“. Вона сіла і засьпівала. Голос у неї не великий, але-ж такий чарівний, солодкий, що я, слухаючи, не няв собі віри, що чую звичайну людину смертну, а не фею. Чи се магичний вплив її вроди, чи дійсне вона так чарівливо сьпівала — не скажу! Тільки й тепер ще ніби я чую той голос чарівний. Карло Павлович те-ж був зачарований її голосом, бо він сідів над альбомом, згорнувши руки і не чув, як ввійшов Лукія і двічі промовив:

— Обідати подав.

По обіді Лукія подав фруктів і фляшку лякрімо-хресті. Продзвонило пять години; я пішов до кляси. Прощаючись Брюлов подав мені руку і прохав приходити що дня на обід.

Після клясів я зустрів ся з ними на побережжю і пішов з ними. Вертаючись до господи, вони й мене покликали до себе. За чаєм Карло Павлович прочитав Пушкінового „Анжело“ і розповів, як вбїжчик Пушкін прохав його намалювати з його жінки патрета, і як він відмовив йому, бо жінка його аизоока. Він хотів списати патрета з Пушкіна, але Пушкін не згодив ся. Небавом після того Пушкін помер і ми лишили ся без патрета його. Кипренський намалював Пушкіна якимсь денді, а не поетом. Після чаю молода господиня чарівна навчила нас в „гальбе-цвельф“ і програла мені 20 к., а чоловікови сьому каватину з „Норми“, і зараз же сіла до фортепяна і поквітвала. Після такого фіналу чарівного я подяковав господарів і пішов. Вже північ минула. Штернберг ще не спав і ждав мене. Я розповів йому про отсе все; він назвав мене щасливим.

— А от ви мені позавидуйте, — мовив він: — мене кличе до Оренбурга генерал-губернатор на ціле літо. Сього-

дня я був у Даля і ми вже умовили ся про подорож. На тім тиждні — бувай здоров.

Отся звістка мене приголомшила; довго я не спроможен був говорити. Прийшовши до памяти, я спитав:

— Коли-ж се ти так прудко всяг усе оте вчинити?

Та, бач, сьогодні в десятій годині кличе мене Григорович. Прийшов я. Він каже мені про ту подорож, я згодив ся; пішов до Даля і кінець.

— Що-ж я без тебе робити му? Як же я без тебе жити му? — питав ся я скрізь сльози.

— О, так, як і я без тебе. Будемо вчити ся, працювати мемо, то й не помітимо самотности. Завтра ми обїдаємо у Іохима. Він тебе знає і прохав привезти тебе. Добре?

— Добре, — відповів я: — і ми лягли спати.

На другий день ми обїдали у Іохима: се син відомого каретника; Німець, — веселий, добрий і освічений чоловік. По обіді він показав нам колекцію естампів і кілька зшитків найпрегарнійших літографій з Дрезденської галерії. Се було в суботу, ми просиділи у його цілий вечір. За чаєм розмовляли про кохання да про закоханих. Сердешний Штернберг сідів немов на голках. Я пильновав перемінити розмову, але-ж Іохим наче наумисне розводив її і нарешті розповів нам про себе самого ось який анекдот:

— Як закохав ся я — каже він — в мою Аделяйду, а вона в мене — ні, дак я став на тому, щоб наложити на себе руки. Я вибрав смерть від чаду. Виготовив усе, що треба: написав листи до приятелів і до неї [він указав на жінку], взяв фляшку руму і казав привести жарівницю, вугілля, скіпочок і свічку. Коли усе було принесено, я замкнув двері і випив шклянку руму. Мені почав вижати ся Мартенсів „Бенкет Балтазара“. Я випив вдруге. Тоді вже нічого мені не ввижало ся. Приятелі мої, одержавши мої листи, поприбігали до мене, виламали двері і знайшли мене паним. Бачте, уся річ в тому, що я забув ся підпалити вугілля; а то неминуче-б помер. От після отсього вчинку і вона подобриїшала і нарешті згодила ся побратися.

Після сього оповідання він випив добру шклянку пуншу.

Іохим вельми мені сподобав ся і я ходити му до його яко мога частіше.

В неділю ми були у Шмідта; але в годині одинадцятій були вже в господі, і почали були роздягати ся на ніч, як ось Штернбергови зненацька треба стало хустки. Він руку до кишені, тай витяг, замість хустки, афішку. Тоді й каже:

— Еге, я й забув ся: сьогодні в театрі маскарад. Поїдьмо!

— Добре! — кажу я, — спати ще рано, поїдьмо.

Сала в театрі аж сяяла і небавом було повно публіки. Музики гриміли. Небавом стало душно; маска мені остогидла, я її скинув. Штернберг зробив те-ж. Може декому здало ся се чудним, але нам про те байдуже.

Ми рушили в бокові салі, щоб там спекати ся тісноти і від духоти спочити. Жадна маска, наче на глуж, не пішла за нами. На сходах стріває ся нам Елькин: він пізнав і мене і Штернберга, і регочучи, почав обіймати нас. Тоді саме надійшов до нас молодий мічман. Елькин позвайожив нас, сказавши, що то друзяка його ширій, Саша Оболюнський. Була вже третя година. В одній салі дехто вечеряв. Мені те-ж замануло ся попоїсти. Я сказав про се Штернбергу і він згодив ся. Але Елькин і Оболюнський змагали ся, радячи їхати вечеряти до Клея.

— А то тут, — додав Елькин, і не нагодують і в десятеро заплатити.

Ми згодили ся і рушили до Клея. Молодого мічмана я сподобав за його сміливу поведенцію. Досі я перебував в товаристві людей рахманних, а отакого парубка бачив вперше. Каламбурами наче з торби сипле він; водевільних куплетів у його без краю. Прегарний парубок!

До самого съвіту просиділи ми у Клея. Бравий мічман був вже на підпитку, через те ми й забрали його до себе на квартиру, а з Елькином попрощали ся в ресторані.

Бачте, як я тепер живу: по маскарадах буваю, по ресторанах вечеряю, безбач роскидаю гроші! А чи давно-ж то, чи давно сяяв над Невою той ранок, коли ви знайшли мене в „Літньому саду“ перед статуєю Сатурна! Незабутній ранок,

мій добродію, незабутній! Чим і коли я вам віддячу? Опріч сердешної сльози-молитви я нічого не маю.

О годині дев'ятій я своїм звичаєм пішов до кляси, а Штернберґ ще в господі лишився з гостем. Гість ще спав. О годині одинадцятій зайшов я до Карла Павловича і почув любу догану від любної Емілії Карлівни. До години другої грали ми в „гальбе-цвельф“. Вона хотіла, щоб я вже до обіду перебув у них; я був не проти, та Брюлов мовив, що не годить ся пропускати кляси, і я, засоромлений по самі вуха, пішов до кляси. О годині третій я знов вернув ся до них, пообідав і знов до кляси.

Отак, опріч суботи та неділі, я що дня у них. У суботу до Іохима, а в неділю до Шмідта та до Фіцтума. Ви бачите, що усі мої знаємі — Німці, але які гарні Німці! Я просто закоханий в огсіх Німців. Штернберґ увесь тиждень клопотав ся про свою подорож і, певне, чогось да забув ся. Се вже його вдача така. В суботу ми пішли до Іохима, там стріли ся з Кольманом. Він по обіді казав своєю учневи, щоб показав нам свої етюди з дерев. Хоч не охоче, але той згодив ся. Етюди на сірому папері зроблені білим і чорним олівцем. Зроблені так прехороше, що я любовав і не надлюбовав з них. За одного з них йому срібну медалю дано. Кольман вельми хвалив той малюнок і присягав ся, що він такого не втне. Штернберґови лишило ся тільки два дні бути з нами, через що Іохим і спитав його: як він гадає ті дні провести? Штернберґ, здасть ся, про се й не гадав. Іохим подав думку, щоб завтра, се-б то в неділю, подивити ся на галерію Строганова і Юсупова, а в понеділок на Ермітаж. Згодили ся. Другого дня ми заїхали по Іохима і рушили в галерію Юсупова. Сказали князю Юсупову, що такі й такі художники прохають у його дозволу подивити ся на галерію. Ввічливий князь велів відповісти нам, що сьогодні неділя, година на дворі дуже гарна, так він через те й радить нам покористовати ся ліпше з погоди. Ніж з малярської галерії. Ми подяковали за раду, та щоб не почути такої-ж поради і від Строганова, рушили в Ермітаж і три години раювали там любуючи з зразків прекрасної штуки. Пообідали у Іохима, а у вечері були в театрі.

Вранці в понеділок прийшла до Штернберґа від Дая записка, щоб він о 3-ій годині був ладен виїхати. Штернберґ поїхав попрощати ся з приятелями, а я заходив ся пакувати його речі. О годині 3-ій ми були вже у Дая, а о 4-ій я поцілював ся з Штернберґом і вернув ся одиниоком до господи. Була думка заїхати до Іохима, але мені хотіло ся лишити ся самотою, хоча укуні з тим не хотіло ся і до дому іхати. Я рушив пішки, і довго ходив по набережжю проти академії. В квартирі Брюлова було світло, але зараз воно погасло і через хвилину він з жінкою виїшов на набережжя. Я, щоб не стрівати ся з ними, пішов до себе на квартиру, не свѣтив світло, роздяг ся і ліг.

Тепер я майже що не буваю в господі: без Штернберґа і сумно і нудно мені. Михайлов знов перебрав ся до мене, але не сидить дома. Він десь, мабуть чи не в Елькина, познаємив ся з мічманом Обоносським. Обоносський часто приходить у ночі і коли Михайлова нема в господі, лягає спати на його ліжку. Він починає подобати ся мені менш, ніж перше. Чи він справді одоманітний, чи таким мені здаєть ся тому, що я й сам не походжу на себе. До кляси хожу я ретельно, але працюю так мляво, що й Брюлов на се зауважив. Прикро мені через се, та не тяглю, як його й полагодити.

Емілія Карлівна, як і перш — призна до мене і грає зо мною в „гальбе-цвельф“.

Небавом по від'їзді Штернберґа, Карло Павлович загадав мені виготовити олівці і папір. Він хоче змалювати з своєї жінки 12 голівок: се на ілюстрації до балади Жуковського „12 сплящих дѣв“. Одначе і олівці і папір лежать собі без ужитку.

Отсе було під кінець лютого. Обідав я у них. Того памятного дня жінка Брюлова показала ся мені незвичайно чарівною. За обідом вона мене вином частувала і була такою привітною до мене, що готов був забути й про клясу; одначе коли продавонило п'ять годин, так вона мене нагадала,

що час до кляси. Я пішов не прощаючись, обіцяв ся зайти після кляси і обіграти її в „гальбе-цвельф“.

Приходжу після кляси. В дверях стріває мене Лукіянін і каже, що Брюлов звелів нікого не приймати. Я вельми здивовав ся і пішов до господи. На перекір звичаю — Михайлов був дома; з ним сидів бравий мічман. Вечер минув у нас в веселій балачці. В годині 12-ій вони пішли вечеряти, а я ліг спати.

Другого дня ранком з кляси захожду до Карла Павловича. Приходжу в майстерню, а він весело витає мене, кажучи: — Поздоровте мене: я не женатий!

Спершу я не зрозумів його. Він вдруге те саме каже. Я не няв віри. Нарешті він зовсім вже невесело каже:

— Моя жінка учора по обіді пішла до Заурвайдів і не вертала ся досі.

Потім він явелів Лукіянінови переказати Липину, щоб той приніс йому палітру і пеналі. За хвилину усе було готове і він сів за роботу. Перед ним стояв невикінчений патрет графа Мусія-Пушкина: Брюлов взяв ся біля його. Хоч як він силковав ся бути байдужим, але-ж робота його зражувала. Нарешті кинув він палітру і пеналі і промовив ніби сам про себе:

— Чи вже-ж отсе я такий збентежений?... Не можна робити. І пішов до своїх покоїв.

В другій годині я пішов до кляси і все ще був невесел в тому, що стало ся. Вийшовши о 3-ій годині з кляси, я не тямив, що діяти: чи йти мені до його, чи лишити його самого? Аж ось Лукіянін зустрів мене в коридорі і каже: „Пан просить вас до обіду“. За обідом їв сам, а Карло Павлович нічого й в рот не брав, навіть до столу не сів; все ходив, курячи цїгаро та казав, що голова йому болить.

Другого дня він замедужав, ліг і нездужав два тижні. Увесь отсей час я від його не відходив. Часом він заговарував ся. Ніже єдиним разом не вимовив він найження жінки своєї. Нарешті, як почав видужувати, він покликав свого брата Олександра і прохав рекомендовати йому адвоката, щоб виправив формальну розлуку. Тепер він вже видужав і гадає розпочати малювати в казанський собор велику картину: „Взяте на небо Божой Матери“. А заким виготують йому на сю картину полотно, він малює патрети на цілу постать а князя Олександра Голицина да з Федора Прянишнікова. Голицин буде намальований в сірому фракі і з „Андріївською Лентою“.

Про гутірку, що про Карла Павловича ходять і по місту і по академії — не пишу до вас. Гутірки осоружні, місенітницькі. Гріх і переказувати їх. В академії в один голос кажуть, що ті гутірки пускає Заурвайд. Я маю причини яти тому віри. Нехай все отсе трошки присохне, тоді я перекажу вам оті причини, а тимчасом і матеріялу збереть ся і згуртуєть ся більш. Прощавайте, мій добродію незабутній!

P. S. Від Штернберґа одержав листа з Москви. Добрий Віля! Він і про вас памятає, кланяєть ся вам і просить, коли вам трапить ся зустріти на Україні небогу Тарновського пані Бурцову, дак перекажіть їй його глибоке поважання. Сердешний Віля, він все ще про неї памятає.

[Далі буде].

Дивна пригода.

Якось „на вечері“ обридло мені мов маршу блукати, — Я й сів, господарям на віку, з гостями теж у карти граю.

Я сів відважно. Щож таке? Тепера грають всі у карти: Одні немов би службу служать, Другі неначе-б то на жарти.

Ну, я — писатель! от, клопоти!...

Уже з професії тієї свою я випив гірку чарку! Ох! досить вже з душі вості!

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-08-15 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luig.301121180004172 Public Domain in the United States; Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Отак себе умовив, сівши.
Аж тут трапила ся штука;
[Що не брешу про ту пригоду, —
В тім честь писателя порука!]
Сиджу, бач, — карти посуваю,
Сидять партнери теж, як мури, —
Коли таке лицедійство
Розпочали мені фігури:
Найперше той валет червовий,
Немов лукаво підморгнувши,

„Поете!...“ чув я їхню мову, —
„Гей, чувш!...“ Більше, мов, нічого, —
Одначе моторошно стало,
Програв я робера свого.
Ну, ще-б нічого! Коли тут
Три вкупі уявились дами;
Сі вже не так загомоніли!
[Бо — дами! знаєте вже са́ми...].
„Се щб́ таке, жрець Аполлона?!“
Так почали три дами хором:

Ярема і Оксана. [*Гайдамаки* Т. Шевченка].

Мовляв мені: „вже нами граєш?
Отак воно, — поетом бувши?“...
З досади стукнув я рукою,
Його побив туюм червовим; —
Але почав здавати карти
Вже рухом трощечки нервовим...
Аж тут один король і другий
В руках у мене опинив ся, —
З добором кожен з них дивив ся,
Та мов ціпком своїм сварив ся:

„Чи в храмі — совісти не стало?
„І ти вже в карти?! сором!! сором!!“
Мене тут кинуло у краску, —
Немов поток гарячий ринув.
— Простіте!... мовив я партнерам, —
Не могу грати! — І карти кинув.
З тієї пори хоть де й бояв ся
Зіваннем щелепи порвати, —
Таки не грав я! А отсе вже
Туди й не йду, де „треба“ грати.

Зелений кут. 15 жовтня, 1893 р.

Digitized by Google

Original from **Анело.**
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

НА СМЕРТЬ ВОЛ. АЛЕКСАНДРОВА.

Нас і так маленька сила,
Нас і так осталося мало,
А тут ще одна могила!
Ще одним в нас менче стало!
Вмер сьпівець! Сьпівця немає!
Стихла пісня, вмерло слово!
Сум великий в нашім гаї...
Плачте-ж, діти, плач, удіво!
Плач, жури ся, Україно,
Плач, ріднесенькая мати,
Йди іще одного сина
В путь далеку виряжати.
Мліє мати, репетує,
Діти, внуки гірко плачуть!
„Батьку, голубе!“ — не чує!
Очі згасли і не бачуть.
Ось лежить він — навхрест руки,
Мов із воску вид і чоло.
На устах замёрли звуки,
В грудях серце похололо.
За що кїдаеш нас, тату,
Сиротами у недолі?
Чи собі ти инчу хату
Збудував десь в вільнім полі?

Петербург Р. Божого 1894-го січня 1-го дня.

Чи знайшов собі дружину
Ти десь крашу серед саду,
І до неї під калину
Ти зібрав ся на пораду?
Чи прискучили ся діти,
Ласки їх, слова любови,
І пішов ти гомоніти
З пташечками до дірови?
А то може тут скорботи
Потожили ті страждання?
І ідеш ти в ті висоти,
Де немає воздыхання?
Може гіркую недолю
Вже знести не стало сили?
Заманулось під „тополю“,
Щоб спочїть?...
Нї, батьку милий,
Нї, ти праведний, спасенний:
За все горе, за все лихо,
За всі муки — біль страшенний, —
Ти моливсь і плакав тихо...
Хрест носив ти — та молив ся,
Хрест важкий скорботи, муки, —
А як впав і надломив ся,
Хрест спасіння взяв ти в руки...

Підїйдїть же, браття миле,
Краю нашого лицарство,
Кїньте грўдку у могилу...
Хай йому небесне царство!
І ви алобні, підїйдїте,
Він за вас молив ся Богу.
Добрим словом помяніте,
Вирижаючи в дорогу...
В його грўдях, як в дитинки,
Серце билось незлобїве, —
Він простив вас за ті вчинки,
За той суд ваш неправдивий...
Підїйдїть і поклонїтесь —
Мученик це перед вами...
За впокій душі молїтесь,
Браття, чистими устами.
Прощай, батьку, бандуристе,
Орле, друже мїй єдиний,
Серце праведне і чисте!
Прощавай, сьпівець України!...
Втратила сьпівця Україна,
Діти — батька... Сїч — без лўга...
Друга втратила дружина,
А я — майстра, батька й друга!...

Цезар Білїло.

ПАЛАТИ.

Город темрява покрила,
Грюк на улицах затиш;
Спить сьвятої правди сила,
Та не засне темний грїх.
Пішні, зряжені, багаті,
Попід небо від землі
Підїймають ся палати,
Башти й вежі в темній млі.
Он палац. Високі брами;
Із під портика стовби
Наче хлюють ся верхами
Від ваги горорїзїбї.
Все і тут у млі втонуло;
Але впав на браму сьвіт
Від ліхтарні і — лиснуло:
Се палати про сирїт.

Так от — се воно палати,
Тї палати, на котрі
Звикли злєгка позирати
Безсоромні матерї?
Так от — се воно палати,
Тї палати, у котрі
Вас, дітий, ночмуть збирати,
Тих, що знайдуть на зорї
Під ворїтьми, в драгих шатах
І вікчємних пєлошкєх,
Сьвіт уздрївших в темних хатах,
В клунях, льоках і хлївах?
Сарна дітям дба одрину,
Нагодує їх сама,
І чокає свою дитину
Від себе не дасть дарма.

Беркут кубло ве на скелї,
Як зачує дитинят,
І під крилами в оселї
Береже своїх птенят.
Вам ніхто одра не дбає,
Діти сорому й грїха!
Перший день ваш привїтас
Доля темна і лиха.
Принесуть сюди, та й кинуть
Вас, покинутих всіми,
Щоб сказати: їм не згинуть
Промїж добрими людями!
Де-ж добути мочи й сили,
Щоб зрости вам без турги,
Як з колєски й до могили
Все чуже вам округи?

Яків Щоголев.

ПО УКРАЇНІ.

II.

В ДАХНІВЦІ.

ЕТНОГРАФІЧНІ І ЕКОНОМІЧНІ НАРИСИ З ЛІТНІХ ЗАМІТКОК О. Я. КОНИСЬКОГО.

◆ [Далі.] ◆

Найбільш перелом в економічному і инчому побутї Дахнівчан став ся спочатку рр. 70-их, коли до Черкасїв проведено залїзницю і розвило ся пароходство. Чумацтво, з якого найбільш промишляли люди, мусїло зникнути. Незабаром вийшов новий закон про казїонних крєстьян; велено зробити нову люстрацію; надїляти їх землями; „окружних“ начальників скасовано, а селян „казїонних“, привернено під руку того самого уряду, що правив по статутам 19. лютого р. 1861, колишїми панцанами.

— Нова люстрація часто послїпила нам очі і зруїновала нас. Може чули, що скоїло ся тоді в Чигиринщинї? Не чули! І Господи: по Шабельницькій волости страх що було! Люди не хотїли приставати на люстрацію. Вони то люстра-

цію прїймали, да не хотїли надїлу на дворї, а щоб на душу. Звїєтно: не двір їсть, а душа; в дворї — як у кого: — у мене двї душі, примїром кажу; а в инчого й десять їх буде в одному дворї. Значить і їжи і землі не однаково треба, що йому, а що менї... Прядка, такий чоловік з Шабельників був, коли помер, нехай царствує... він і до нас сюди прїїїдїв і нам раєв: „Не йдїть на дворї, стїйте за душу“. Ми сюди й туди; і бачим, що добре Прядка рає; бачим, що й страшно. Прїїїдїв сам губернатор. Я й виступив перед його: так і так, кажу до його; коли ми пристанемо до надїлів на душі, на віки пропадемо. Люди множити муть ся, а земля не росте же!... От тепер — так кажїм: що через 30 лїт на тому надїлї нїгде буде нам не то що орати, а возами нїгде буде розгашо-

вать ся... Він, спасибіг йому, не лаяв ся, а так любенько скавав: „Беріть на дворі, все буде хорошо“ — і поїхав собі... Люстратором був Варавя і той умовляв: беріть на дворі. Я вам і лісу стрового наділю. За 20 літ — не далі вийде нова люстрація... отой ваш вакантовий лан не мине вас“... Розкинули ми головою: чи саяк, чи так, а не буде з рибі рах... Чуємо: в Шабельниках — сікуція, кровопролитіє страшенне!.. А тут жидова снує між нами; людей підущує: Приставляйте на дворі: лісу вам дадуть, а ви його продасте; Яхно на зруб зараз вам 30 тисячів дасть. За такі гроші же як можна охазяйнувати ся“...

Жиди спокусили людей. Дахнівці пристали на люстрацію. Люстратори — „повернули стровий ліс на чагарі“. Дахнівцям під назвою „чагарів“ наділено було доволі прегарного лісу... „О тоді то пішла у нас мясниця!“ Скорю люстрацію затвердили і відмежовали Дахнівцям землі, зараз понаїздили жиди купувати „чагарі“ на зруб. Дахнівці кинули ся продавати...

„Старі люди аж за животи брали ся, страх як не хотіли продавати лісу того, аж плакали, да нічого не вдіяли, молодші перемагли“.

Застукали по гаях сокири; затріщали, падаючи, віковіші дуби да сосни; в руках Дахнівців зашелестіли „государственные кредитные билеты“; залунали по Дахнівці пісні, музики... „Вже-ж і пожили ми тоді, аж соромно став, як агадаш: цілих пять шиків було у нас; навіть „погребь реневой“ з винами був.. Гарно пожили: і сліду тих 30 тисячів не лишило ся“...

Казав мені Ілля Г., але казав неправду: сліди і тяжкі сліди лишили ся, і досі їх знати на економічному побуті села; — ті сліди знати на сучасному убожестві Дахнівців.

Молодші люди того часу [тепер і вони вже поспіпані інеш] кинули ся до нечуваної до того часу в селі спекуляції: один пустив ся на лихварство, став баршшовати грішми, пороздавав жидам гроші на векслі; „проценти здоровенні жиди платили йому з гори, але проценти платили, а стовп за вітром пішов“... Жиди дійсно за шівроку з гори дали 20%, одначе векслі такі повидавали, що по ним не можна було правити грошій; тай хоч би й можна було, дак ні з чого; жиди побанкротовали. Отак і пропало у того лихваря 3000 р.! Другий купив собі в Черкасах млин, не відаючи, що млин той в застанові у банку. Банк за кілька місяців мусів той млин за свою позыку ліцтовати; а дахнівський купец мусів вернути ся до Дахнівки з порожніми руками. Третій — злигав ся в Черкасах з якимсь пройдишьвітом-картяром, половину своїх грошій програв йому, а решту у п'яного хтось витяг з кишені... „Та на що вже я, каже дід Опанас, і мене спокусили! придбав собі пару конів-соколів; „добленку“ [кожу] справив за 25 руб.; думав фурманувати!... Сьвіт мені замакітрив ся... Перш ніж фурманувати, захотів повеселити і себе і жінку і дітей: що лишило ся грошій, пропив, а коні з голоду подохли.“

Спершу Дахнівці не жалковали за сплюндрованим лісом і за змарнованими грішми; бо „як викорчовали пні з під порубу, да засіяли ту землю, та як уродили вона, дак ми просто себе не тямил з радощів! Першого году на ціліні — просо в чоловіка, густе, як щітка, зерно те наче золото... другого году — жито ще ліпше!... На лихо ціни на збіжжє упали, жито продавали дешево“... Небавом земля виснажила ся, „взяла, тай перестала родити“. Звістно земля борова; треба було її підгноювати, а підгноювати нічим. Підскочило нове лихо — чума; „вона клята половину рогатої худоби забрала“. Хто так, чи інак спроміг ся на гроші, пильнував купувати вже не волів, а коній; „з коній більше зиску: раз — що коний чума не бере; друге швидче їм орати, а нарешті раховали люди на новий заробіток: показали ся дачники, а їм треба буде, думачи люди, їздити до міста; брати муть коній а ми заробляти мемо“. І тут вийшла помилка!...

Ото-ж як зробила ся Дахнівка „дачами“, да заходили ся Дахнівці будувати „дачі“, треба їм стало дерева; треба було його купувати; „отоді ми добре потилиці чухали, жалкуючи, що поцродали свій ліс... а все батьки наші виноваті: на що вони нас слухали ся Чому було їм не повременити з лісом;

не продавати... як би він був придав ся на дачі“... Бачте, батьки виноваті!...

— Ні в чому не було й не буде вже нам таламу! Бог від нас відступив ся! Чимсь то наша Дахнівка йому прогрішила — каже одно, а друге додає:

Буде ще гірше, бо на те воно йде. От і сього року — куди погіршало; аж смуток бере, як згадаеш що у нас на дачах аж трое приїзжих померло!... то за веї 15 літ як завели ся у нас дачи, одна приїзжа вмерла, а то, гляньте ся: за одно літо трое! Та все жіноцтво; да ще одна з них як чудно померла: сама на себе руки наложила; отруїла ся...

— Еге!.. Сумно!... Боже попущеніє за якісь наші гріхи!... Приїхала до нас труїти ся... не було їй більш місця опріч нашого села...

— Не кажи так, Параско! Гріх: вона нещасниця була, тому і отруїла ся. Жаль їй! Упокій Господи її душу... прости їй. Нещасниця вона, — налущує дід Опанас; але й сам він не проти того „що коли-б справді через оті три смерти не покинула приїдти в Дахнівку дачники“.

Самогубство однієї приїзжої паночки вельми збентежило Дахнівку. Стала ся ота страшена драма за два тиждні до мого приїзду. От що я довідав ся про неї. З початку мая один черкаський урядник М., син вельми заможного батька з Києва, сам як і батько його — людина інтелігентна, приїзв в Дахнівку якусь паночку, „таку красуню наче намальовану“. Паночка наняла собі хатку і жила. Двічі, чи тричі навідував ся до неї М. [Люди були певні, що то брат з сестрою]. Нарешті приїхав він якось так під кінець першої половини червця. „Сестра“ та [потім стало відомо, що вона Марія Т. Полька] почала вимагати, щоб повінчати ся їм, але „брат“ змагав ся, кажучи, що „батько йому того не дозволить“, і обіцяв ся Т., що „убезпечить її великими грошима“. Т. страшенно на те образила ся, одначе нічого йому на те не сказала. Взяла в руки і почала роздивляти ся маленький саквожж М-го. Випало якось так, що у саквожжі була грута, стрихніна. Т. взяла трути, загорнула її в папірець і пішла на город. Тут вона розповіла своїй хозяйці своє тяжке горе сказала, що М-ий не хоче вінчати ся, через що вона і хоче отруїти ся.

— Що-ж, серденько, — відповіла простосердо селянка: — справді коли гірко так жити, да зазнавати ще зради, так ліпше не жити.

Побатакавши ще трохи, Т. пішла в хату, проковтнула стрихніну і знов пішла в ліс, чи на город. Не минуло, кажуть, і години, як вона прибігла в хату і вхопила револьвера, щоб застрелити М-ого; але вже пізно було... Ноги у неї підвело, уся вона затремтіла і впала; та через чотири години і Богу дух віддала. Усе село, уї приїзжі провели останки безталанної дівчини-красуні на гробовище!... Над могилою її хтось спорудив білий хрест, з написом, кого прийняла та могила...

— Не гаразд отсе все, не гаразд! — каже до мене один дід; да се ще не все лихо. Сущє лихо присуєть ся до нас зза Дніпра. От про що я у вас, добродію, спитаю: ми тепер отут у двох з ока — на око, нікто нас не почує: скажіть же як перед Богом, як там у вас, у сьвятому тому пресьвятому Києві кажуть-говорять: чи правда, що от-от знов панщина буде? Знов заведуть і крєпацтво і короліків?

Я аумив ся, почувши таке несподіване і чудне питання, і став доводити дідови, що се хтось брєхню пустив. „Мабуть, кажу, дєсь дзвона лють, так і пустили таку голосну брєхню“.

— Може й дзвона лють, а може й ні, — відповів дід. У нас про се навкруги клеєплють. Хто його зна!... Не приведи мене, Господи до сього дожити. Вже хоч як тяжко нам, а ліпше нехай заберуть у нас і ту землю, яку нам наділено, і наш вакантовий лан; нехай усе заберуть, да панам пороздають; нехай і сорочки з нас поздирають, а тільки з душами пустять нас... ми собі дєсь пристановище анайдемо; коли не на Кубані, дак на Амурі, аби не під панів“...

Дідови очи і твар давали знати, що він йме віри такій нісенітницї. Не можна було запевне довідати ся, з чого і від кого пішла така дурна брєхня; „скрізь люди так говорять, а найбільш ті, що вертають ся з заробітків в Херсонщині“. Я бачив, що дід хоч і слухає мої доводи, що се брєхня, а про те мало йме мені віри. „Ви то так кажете, кажете —

брехня; а люди кажуть: не брехня, а правда. Он і на тім березі, і по Херсонщині вже підступає кріпацтво. Пани позаводили там своїх начальників, щоб вони зпроквола привертати кріпацтво. І машини такі повигадували, щоб людей сікти... зручнійше-б то... Чому й не зручнійше! Коли машиною і косять, і жнуть, і молотять, дак чому машиною і люди не бити. Вона, кажуть, сама тебе положить, сама тобі штани розпреже, сама й сполосує тебе на обидва боки, так що аж кровью підпливеш“...

— Та се все брехні, діду!

— Кажіть ви: брехні; а он люди з Черкасів ходили на прощу до Лубен, дак самі бачили, як така машина порала ся коло людей... у кожного зеського вона є; куди він їде, туди і її веде. Ото-ж — то й воно!... Корольки, кажуть, безпремінно вернуть ся, тільки що не корольками вже звати муть ся, а князями; один князь буде на тім боці, а другий на сім. У нас князем буде Т-ко. Він вже приїздив до Руської Поляни, роздивляв ся землі, щоб купити. Йому давно сказано: „Скоро ти скупиш усї землі від Києва до Синюхи, до річки в одну руку, а в другу до річки Тясмина, зараз і будеш ти корольком ... Він велими наставляєть ся на королька, чи на князя... І скупить! то йому“.

— Діду, се така велика сила землі, що ні в кого з людей гроший на неї не стане.

— У Т-ка стане: та що йому гроші?! Своїх не стане, дак казна йому позичить. У казни йому заперету нема. Бери скільки хоч і без проценту бери!... Ні, гроші йому дурна річ; а от хіба щоб часом люди... Люди як?... Скоро панщина покажеть ся, ми тут не всидимо; усе покинемо, да повтікаємо, куди очі: і мале побіжить і старе рачки полізе, хоч під чорного Орапа, аби не під панів... Якоє воно да буде; може й справді Господь змилосердить ся над людьми, не попустить їх в руки панів... Коли-б тільки Т-о не купляв нашого лану...

купить! Він людина невсентима. Ну, тоді заневольять... Той наш лан, кажуть, за очі його бере. Тоді нам або тікати, або вмирати, а то заведеть ся знов у нас таке, як в отій пісні сьпівають:

Була воля біля мори, та не знала пана,
А тепер вже козаченьки до панів пошали.
А молоді пани тії стали розбирати:
Котрі хлопці молоді, — у некрути брати.
Ой десь же ми, милі браття, Богу прегріпили,
Що в неділю до схід сонця горлічку щили;
А в п'ятницю, в обідню годину музики водили.

Щоб історія лихоліття Дахнівчан була повнійшою, треба ще агадати, що тут кватирувало військо і нанесло сюди трахоми; великого клопоту і заходів треба було зажити Дахнівцям, щоб спекатись садатні і взагалі постою військового. Літ шість вже не присилають сюди садатів і з того часу й трахоми нема; а про те „через давні гріхи“ — чимало в Дахнівці людей непевних на очі; інші просто на половину сліпі.

А от ще кумедна річ. Дахнівка перше село, з тих які я знаю, де майже не чути у вечері ні людської пісні, ні навіть у ночі гавкання собак. Коли-не-коли залунає пісня, але десь далеко, на другому кутку села, там де хоч і живуть дачники, але дачники — голола. Се, бачте, таке вже заповладливе піклованне поліційних урядників „для спокійствія-сь господь дачниковъ запрещено-сь мужикамъ горланить“...

— А чому, питаю, собак не видно й не чути?

— Те-ж саме! Урядник велів труїти, щоб не кидали ся часом на дачників“.

Одначе трапляєть ся, що інчий дачник навезе в Дахнівку власних собак і вони кидають ся і на дачників і на Дахнівців. Але таких собак займати не можна, бо вони яко „приїзжі“ мають право на... „гостинність“...

[Далі буде].

Ол. Кониський.

Нові поетичні твори С. Руданського.

◆ [Далі]. ◆

63.

Згуба душі.

Раз пропала на степу
В чумаків сокира,
До ідного всі взялись:
„Ти, та й ти! Псявіра!“
Той їх годить, хаменьтя,
Той їх розважає,
Вже й клянець ся на чім сьвіт,
Богом присягає.
Ні, не вірять. І чумак
Против неба глянув:
„Коли я сокиру взяв —
Хай я Ляхом стану!“
— Стий, чумаче, не губи
Ні душі, ні віри!
Вірим, вірим! Ти не брав
Нашої сокири!

[Піесі без дати поміщені в другому зшиткові рукописів С. Руданського, на котрому визначено: „Піеса“, козака Руданського. Київ. 1860].

64.

Ксьондзів наймит.

Ксьондз і пані покойова
На „мшу“ поспішають,
На відході до покою
Слугу закликають.
І тут пані йому каже,
Щоб набіл забрати
І конешне до обіду
На ринку продати.

А ксьондз його посилає
З квітком до Давида,
Та узяти око м'яса
Каже йому в жида.
Пішов слуга до Давида —
Не вскурав нічого,
Виніс набіл продавати —
Не стало і того.
Прибігає до костьола,
Глядить свою пані,
Аж ксьондз як раз на ту пору
Стоїть на казані.
І так чуло мовить:
„Czego ty, czlowieczce!
Czego chodzisz, czego szukasz
Na tem marnem świecie?“¹⁾

А слуга тут на весь костьол:
— Та-ж пані шукаю!
Бо сметана вся пропала
І сам пропадаю.
„Те!... Те!...“ А ксьондз далі мовить:
„My nie wiemy sami,
Lecz co Dawid na to powie,
Jego posluchamy!“²⁾
— О, вже пане! — слуга каже
Ваш Давид хороший!
Не дам, каже, не дам м'яса —
Давай перше гроші!

¹⁾ Чого ти, чоловіче, ходиш, чого шукаєш на тім марнім сьвіті?
²⁾ Ми самі не знаємо, але послухаємо, що на те оповість Давид!

65.

Крива баба.

Раз до ксьондза забрела
Кривая на ноги,
І бідная на дітій
Просила підмоги.
А ксьондзови гроший жаль, —
Давай її вчити,
Як каліці із дітьми
В білім сьвіті жити.
„Лучче, каже, ти навчись
Бабити, змовляти,
То й на себе, на дітій
Будеш гроші мати!“
— Де-ж навчитись, пане мій,
Дайте міні раду! —
Що учитись, ти змовляй
Хоч так для прикладу:
„Пробіг пєс через овєс —
Не шкодило пєсови,
Най же шкоди не буде
І тому вівєсови.“
Пішла баба і куди!
Як сьвятá курує;
Пройшло уже кілька літ,
Ба і ксьондза хорує:
Така гуля, як кулак,
В горлі йому сіта...
Лічать, лічать дохторі,
А все гуля ціла.
Далі влає ся до бабів,
Нічого чинити...

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

От приходить і крива
Слабого лічити.
Ксьондз до лиха вже й забув...
Вона не питає,
Каже вийти з хати всім,
Сама зачинає:
„Пробіг пес через овес —
Не шкодило псови,
Най же шкоди не буде
І тому вівсови!“
Подивив ся слабій ксьондз:
— А то ти, возуля? —

Та як враз зареготав —
Так і трісла гуля!

66.

Чуприна.

Питали ся козака:
„Що то за причина,
Що в вас гола голова.
А зверху чуприна?“
— А причина то така:
Як на війні агину —

Мене ангел повесе
В небо за чуприну!
Питають ся мужика:
„Що то за причина,
Що в вас гола голова,
А зверху чуприна?“
— А причина то така:
Нас біда обсіла —
Голимь ся до кривлі,
Щоб кузка не іла!

[Далі буде].

ИСТОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУССКОЙ.

НАПИСАВЪ ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКІЙ.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

Література наукова.

[10. Микола Закревскій].

[Дальше.]

У третій книзі „Старосвітського Бандуристы“ надруковано „Словарь малороссійскихъ ідіомовъ“ (Москва, 1861). На заголовнім листі Закревскій поставив епіграфъ изъ народного прислів'я: „Велика русьска мати! Украина — ненька рідненька, — ви мова не полова!“ У вступі сказавъ вінъ напередъ дещо про українське нарѣчє вь загалі и про походженє его. Вінъ запримѣтивъ слѣды українського нарѣчя вже вь Остромировімъ Евангелію (зъ р. 1057), вь обохъ Изборникахъ Святослава (1073. 1076), вь Крилоскімъ Евангелію (1143), вь лѣтописи Несторовій, Київскій и вь Волинсько-галицкій, у Слові о полку Игоревімъ и вь багато иншихъ памятниклахъ. Відтакъ українське нарѣчє подѣливъ вінъ на пять піднарѣчій: 1. полтавське (Переяславско-Чигиринське), 2. слобдське (вь Харкбвскій губерніи), 3. волинсько-подільське, 4. галицке й карпато-руське, 5. бѣлоруське піднарѣчє. Про мову бѣлоруську сказавъ вінъ, що она була колись великоруською, але занастилась чи-мало підъ впливомъ польщины. Вінъ запримѣтивъ, що той книжний языкъ, вь котрбмъ Украинцѣ вбдъ початку XV. до половини XVIII. вѣку списували свои акты, лѣтописи, проповѣди и т. и., не бувъ бѣлорускимъ. Се була мѣшанина языка церковно-славянського, польського й народного українського. Вкбнци заявивъ вінъ, що вь словарь его ввбйшли тблько тѣ українскѣ слова, котрѣ рбзнятъ ся вбдъ слбвъ россійськихъ, и вважають ся ідіомами, — отже: 1. слова українскѣ й галицкѣ; 2. польскѣ, нѣмецкѣ, латинськѣ, котрѣ вь нарѣчю южноруськбмъ одержали право горожанське; 3. слова россійскѣ, котрѣ на Украинѣ уживають ся вь иншбмъ значѣннѣ, або вь иншбй формѣ; н. пр. багатый, глибокѣй, дужѣй, мясо, плысти, поступовати и т. д. Такъ отже сей словарь, по думцѣ Закревского, може бути придатнымъ не тблько для славянськихъ фильологбвъ, але й для руськихъ историкбвъ.

Вже изъ сихъ слбвъ можь дбзнатись, що вѣдомости Закревского про суть мовы українськой були хаотичнѣй, — що вінъ уважавъ словами українськими такожь термини польскѣй, ба й нѣмецкѣй та латинськѣй, котрѣ знаходились у грамотлахъ, або вь творахъ письменникбвъ южноруськихъ. Та й не дивота, що спорудникъ словаря, живуци трийцять рокбвъ на чужинѣ, не збу-

мѣвъ уже гараздъ розрбзнати слбвъ українськихъ вбдъ польськихъ та россійськихъ. Все-жъ таки выкорыставъ вінъ трохи-не всю литературу, котра тогдѣ до его працѣ могла вбдноситись. Вь оглядѣ жерель, надрукованбмъ послѣ словаря (стор. 617—624), Закревскій вычисливъ 62 творы, котрыми вінъ хбснувавъ ся. Мѣжь сими жерелами вызначають ся особливо ось-якѣ: Лексиконъ славеноросскій Памвы Берынды, лѣтописи Самовидця и Величка, Діаріюшь Ханенка, граматика „малороссійского нарѣчя“ А. Павловского (С.-Пб., 1818), граматика языка руського вь Галиціи Йосипа Левицкого (Перемышль, 1834), Енеида Котляревского, повѣсти й два драматичнѣй творы Квѣтки-Основяненка, Кобзарь Шевченка, Хата й Чорна Рада Кульшпа, оповѣданя Марка Вовчка и т. и. Далѣ каже Закревскій, що свбй словарь ставъ вінъ укладати р. 1840., та що свою працю скбнчивъ р. 1861. Вь отъ-сѣмъ часѣхъ зббравъ вінъ 11.127 ідіомбвъ. А вже-жъ цѣлого богацтва мовы южноруськой не мбгъ вінъ вычерпати, — багато слбвъ не мбгъ учути тому, що вбдъ р. 1829. живъ на чужинѣ. Вкбнци заявляє, що для будущихъ лексикографбвъ словарь его буде матеріаломъ и підмогою, и вбд-такъ вбдзываетъ ся до нихъ окликомъ: „Помагай, Боже! До готовои колоды добре огонь підкладати!“ (стор. 624).

Хоча вь словарь Закревского надруковано чи-мало слбвъ чужихъ, якѣ вінъ знайшовъ вь актахъ и лѣтописяхъ руськихъ, то все-жъ менша половина слбвъ може вважати ся пригожимъ матеріаломъ для українського словаря. Тому-то українскій лексикографъ скаже Закревскому спасиббгъ за его велику працю, котрбй вінъ намагавъ надати прикметы вчености. Хочь отже Пыпинъ заявивъ, що Закревскій зложивъ свбй словарь вь старомоднбмъ стилю безъ знаемости зъ науковою фильологичною методою, то таки признавъ сей критикъ, що у спорудника словаря було практичне знанє и здоровый змысль.¹⁾

Пбсле „Словаря“ надруковано ще поганенькѣй вѣршь Закревского п. з. „Розставанье съ Бандуристою“ (стор. 625—626). Авторъ, працаючи ся зъ коханымъ своимъ дитятемъ, бажає ему, щобъ вѣйшло у свѣтъ безъ бою, — щобъ ему такъ поталанило, якъ рець повело ся „Описи

¹⁾ „Исторія русской этнографіи“, т. III, стор. 346.

Кіевській¹⁾ А вже-жъ батько непотрѣбно журить ся, бо дитя жваве, недукаве, про-те дехто може й безъ прохання его вподобав. Опѣсля спорудникъ „Бандуристы“ дякуе Богу за те, що ему помѣгъ водпроводити словничокъ чималый, надъ котрымъ вѣнъ рокѣвъ безъ лѣкѣвъ працювавъ „якъ чалый“.

„Старосвѣтского Бандуристу“ Закревского оцѣнивъ критично П. Ефименко въ Петербургской „Основѣ“, 1862; октябрь, стор. 27—48⁶. Критикъ попрѣкнувъ Закревского навпередъ за те, що вѣнъ свою рѣдну мову назвавъ нарѣчемъ, въ котромъ годить ся писати дещо для забавы. Вѣдтакъ заявивъ Ефименко, що сей етнографъ изъ збрникѣвъ Максимовича и деякихъ иншихъ выбравъ тѣлько такій пѣснѣ, якій не мають великой ваги, — що вѣнъ въ загалѣ не бувъ способнымъ до издавництва матеріалу етнографичного. Критикъ сказавъ далѣ, що коли-бъ Закревскій бувъ зайнявъ ся порѣвнанемъ украинскихъ пѣсень изъ иншими славянскими, то мѣгъ бы бувъ дѣзнатись, що деякі зъ нихъ суть вельми стародавній, мѣжъ-тымъ коли вѣнъ думавъ, що найдавнѣйшій пѣснѣ украинскій вѣдносять ся до вѣку XVII. Вѣдтакъ не вподобавъ ся критикови такожъ способъ выдана приповѣдокъ. Бо вже-жъ, коли Закревскій знавъ гараздъ нѣмецку литературу, чому вѣнъ не йшовъ за нѣмцями въ выданю збрника приповѣдокъ? Не въ алфаветичномъ порядку, а по групамъ треба було укладати сей матеріалъ етнографичный, се-бѣ-то такъ, щобъ у кождѣй группѣ находились прислѣвья, вѣдносячія ся до окремыхъ предметѣвъ и думокъ; — и. пр. въ першѣй группѣ могли бы бути помѣщені прислѣвья религіійнѣ, въ другѣй — моральнѣ, въ третѣй митологіичнѣ и т. д. Опѣсля запримѣтивъ критикъ, що деякі прислѣвья надруковано недоладно, або у формѣ скороченой. — Такожъ и словарь Закревского, по словамъ критика, не може вважати ся вдоволяющимъ. Вказавши на недостатки сей працѣ, Ефименко кѣнчить свѣй оглядъ критичный ось-якъ: „Судячи по першому тому „Старосвѣтского Бандуристы“ годѣ сподѣватись, щобъ изъ рукъ Закревского вышло що-небудь путнього; — особливо можъ сумнѣватись, щобъ вѣнъ зъумѣвъ зладити украинску граматику: „А впрочѣмъ, дай, Боже, нашему теляти вовка поймати!“

11. Иванъ Рудченко.²⁾

Предки Ивана по батьку, Якову Рудченку, були козаками, що зъ-перегодомъ стали служити въ войску російскомъ. Дѣдъ Ивана бувъ ветераномъ зъ р. 1812. Прадѣдъ по матери, „чоловѣкъ грецкои націѣ“, воювавъ въ семилѣтнѣй войнѣ, дѣдъ же по матери бувъ профессоромъ „ельковенціѣ“ въ Кіевскѣй академіи. А вже-жъ батько Ивана бувъ малымъ чиновникомъ въ Миргородѣ Полтавской губерніѣ, де було й гнѣздо роду Рудченкѣвъ.

Иванъ Рудченко родивъ ся въ Миргородѣ р. 1845. Вѣнъ учивъ ся въ Миргородскѣй, вѣдтакъ у Гадацкѣй повѣтовѣй школѣ, и скѣчивши двѣчи той курсъ бажавъ перейти въ гимназію, але батько за-для бѣдности не мѣгъ послати его въ школу. Тому-то чотырнадцатилѣтнѣй

хлопецъ ставъ служити въ Гадацкомъ „казначействѣ“ (урядѣ скарбовѣмъ). Уже въ тому молоденькому вѣку полюбивъ вѣнъ народну поезію и ставъ збирати матеріалъ етнографичный. Коли вѣдтакъ р. 1861. Василь Бѣлозерскій почавъ выдавати въ Петербурѣ „Основу“, то Рудченко посылавъ у редакцію пѣснѣ и казки, записані зъ устъ народу. Але-жъ въ „Основѣ“ надруковано тѣлько одну казку п. з. „Про зозуль, посмѣтлюхъ и гадюкѣ“ (1862; сентябрь, стор. 105—107⁴⁾),¹⁾ а весь иншій матеріалъ, що его Рудченко бувъ пѣславъ редакціи, запропастивъ ся, коли той журналъ переставъ выдаватись. Въ 1863. р. Рудченко перейшовъ на службу въ Полтаву зъ авансомъ, але та служба не была ему по-нутру. Вѣнъ бачивъ недостачу своєї освѣты и бажавъ доповнити еѣ; — про-те р. 1864. вѣнъ выйшовъ у вѣдставку, и вѣдтакъ поѣхавъ у Кіевъ, сподѣваючись, що тамъ подготувить ся до принятія въ университетъ. Але надѣя его не сповнилась, и вѣнъ принявъ участь въ редакціи „Кіевлянина“, що его засновавъ тогдѣ профессоръ Виталий Шульгинъ. Мѣжъ иншими статьями надруковано тутъ деякі етнографичнѣ розвѣдки Рудченка. Зъ-перегодомъ вѣнъ вернувъ ся до службы державной: зъ-першу служивъ въ Житомирѣ въ контролі и при губернаторѣ, потому въ Кіевѣ, де бувъ чиновникомъ „по крестьянскимъ дѣламъ“ при генералъ-губернаторѣ. Опѣсля управлявъ вѣнъ казенною палатою въ Витебску и въ Херсонѣ.

Въ 1869. р. выдавъ Рудченко въ Кіевѣ першій выпускъ своего етнографичного збрника п. з. „Народныя южно-русскія сказки“ (8⁰, сторѣнь XI + 216). Наибѣльше етнографичного матеріалу подали ему А. Петруняка, И. П. Новицкій и Опанасъ Рудченко; вѣдтакъ дѣставъ вѣнъ народнѣй казки ще вѣдъ одинадцати иншихъ збирачѣвъ, мѣжъ котрыми вызначують ся Ст. Лоначевскій и Ол. Шишацкій-Иллчѣ.

Въ передивѣмъ словѣ до своего збрника Рудченко запримѣтивъ навпередъ, що при живѣмъ тогдѣшнѣмъ интересѣ для вывченя памятникѣвъ народнои словесности дуже мало выдано казокъ украинскихъ. Правда, що на сѣ казки письменники звертали свою увагу,²⁾ але се дѣялось дуже рѣдко зъ мотивѣвъ науковыхъ. „Польскій-жъ вченѣй и литераты (писавъ Рудченко), помѣщючи въ выданяхъ своихъ украинскѣй казки, спонукувались до такой работы трохи-не все своими политичными тенденціями. Они-то намагали доказати (або тѣлько натякали на те), що тѣ творы народнѣй (выданыѣ по-наибѣльше въ перекладахъ и перерѣбкахъ польскихъ)³⁾ належать народови, котрый є тѣлько вѣткою народу польского. Не дивно протѣ, що такій перерѣбки народныхъ творѣвъ, освѣченѣй подѣбнымъ свѣтломъ, оказались непридатными для пѣзнаня южнорусского народу. Въ великорусскѣй же литературѣ до украинскихъ казокъ зъявились найпаче художницкѣй вѣдносины. Якъ тѣлько въ якѣй казкѣ были якій-небудь естетичнѣй прикметы, то еѣ перекладали або перероблювали иногда на „литературный языкъ“,⁴⁾ а иногда и на

¹⁾ Подавши сю казку, Рудченко подѣписавъ себе криптонимомъ „Иванъ Руина“.

²⁾ Мѣжъ тыми письменниками вызначувавъ ся Олександръ Н. Афанасьевъ, котрый р. 1855—1863. выдавъ у Москвѣ „Русскія народныя сказки“.

³⁾ Рудченко цитує тутъ „Athenaeum“ зъ р. 1841—1850., „Lud ukrainski — A. Nowosielskiego“ (Wilno, 1857), „Opis powiatu Wasylkowskiego“ и „Piv kopy kazok“ С. Остапешского (Wilno, 1850).

⁴⁾ На пр. „Степныя сказки“ (1852), „Украинскія сказки“ — Данилевского (1863) и т. п.

¹⁾ Закревскій натякнувъ тутъ на свѣй творѣ „Лѣтопись и описаніе города Кіева“ (Москва, 1858). Сю працю вѣпъ переробивъ та розширивъ и выдавъ еѣ р. 1868. въ Москвѣ п. з. „Описание Кіева“.

²⁾ А. Н. Пыпинъ, „Исторія русской этнографіи“, т. III., стор. 369—374.

южнорускій.¹⁾ При такій роботі викидувано часто те, що в казці здавалося злишнім, а натомість вставляно відривки з другої казки. Іногді-ж те, що викинено в оповіданню, доповнювалось фантазією автора; — ба, бувало й таке, що з двох казок складано одну и т. н. Хоча-бъ отже казки подібними перекладами та переробками й зыскали якоюсь художничкою за-красы, то за те втрачували они науково-етнографичный интересъ (стор. VII):

Далі каже Рудченко, що хоча й видано кілька казок українських такъ, якъ ихъ записано зъ народнихъ устъ, то они теперъ недоступні не тільки для публики, але й для вченихъ, по-за-якъ они суть порозкидувані по різнихъ журналахъ и часописахъ, изъ котрихъ деякі стали ся бібліографичною рідкістю. Та й в загаль годі заперечити (запримічує Рудченко), що казок українських видано доси дуже мало, дарма, що южнорускій народъ казками багатий такъ, якъ и всякій инший народъ славянський.

Въ першомъ випуску свого збірника Рудченко помітивъ такі казки й байки зъ варіантами, які записано прямо зъ народнихъ устъ, и якихъ дотіль нігде не надруковано. Висмокъ становлять тільки пять казокъ, котрі передруковано зъ „Черниговськихъ губернськихъ Відомостей“. Відтакъ заявивъ Рудченко, що вінъ при редакції казокъ старавъ ся, не пропустити нічого, що могло бы служити матеріаломъ для вивчення южнорускихъ нарѣчій зъ ихъ фонетичними та лексикографичними прикметами (стор. IX).

Въ кінці переднього слова Рудченко сказавъ щепро порядокъ, въ якому вінъ розложивъ казки у своєму збірнику. Вінъ не придержувавъ ся рубрикъ такихъ, що натякали-бъ на науковий поділъ казокъ, — отже вінъ не похваливъ поділу на казки митичной и богатырской періоди, на казки побуту пастушого, характеру зооморфичного, антропоморфичного и т. н. Такі поділи — по думці Рудченка — являють ся подекуды недовладними, тому-що дуже часто вь одноімъ памятнику зустрічають ся черги різнихъ періодівъ побуту й світогляду. Такъ отже тільки одноцільний казки поклавъ вінъ одну за другою. Въ поділѣ казокъ на категорії Рудченко користувавъ ся ббільшь народнимъ поділѣмъ казокъ, ніжъ методою науковою; н. пр. казки про звѣрѣвъ, про птиць и такі инші вінъ надрукувавъ усѣ вкупі; потому помітивъ казки про нечисту силу, далі про зміївъ, про богатырѣвъ, и тымъ подібний, а вь кінці свого збірника видавъ вінъ казки чисто побутові: про былицю, бувальщину... Опроче, по думці Рудченка, вь виданню етнографичнихъ матеріалівъ, особливо-жъ казокъ, треба пѣклуватись не такъ поділѣмъ ихъ вь рубрики, якъ радше совѣстнимъ и повнимъ выстаченемъ тыхъ дорогоціннихъ памятниківъ народного творчества, що вважають ся живимъ ключемъ для вивчення побуту народного (стор. XI).

До сего переднього слова Рудченка навязує Пыпинъ деякі свои примітки, кажучи мѣжъ иншимъ, що се трудна справа, вкупі зъ текстомъ подавати такожъ матеріалъ для вивчення нарѣчій. Таке завдане трудно сповнити найпаче за-для того, що записуване діалектичнихъ прикметъ

мовы домагає ся не тільки уваги не-абы-яков, але й спеціальнихъ філологічнихъ відомостей.¹⁾

Въ переднімъ слові до другого випуску народнихъ казокъ заявивъ Рудченко, що вінъ, приступаючи до видання свого збірника, бувъ задумавъ, пустити вь світѣ тільки такі казки, що ихъ ще нігде не надруковано. Але вже вь першомъ випуску передрукувавъ вінъ кілька казокъ изъ „Черниговськихъ губернськихъ Відомостей“, що вважають ся рідкістю бібліографичною. У другому-жъ випуску передрукувавъ вінъ изъ „Молодика“ и зъ „Черниговского Листка“ деякі казки, що ихъ изъ устъ народу були записали Костомарівъ и Номисъ.²⁾

Всѣхъ народнихъ українськихъ казокъ вь першомъ и другомъ випуску свого збірника Рудченко надрукувавъ — 137 (83 + 54).

Важнѣйшимъ уважає ся другій етнографичный збірникъ, що его видавъ Рудченко р. 1874. вь Києві п. з. „Чумацкія народныя пѣсни“ (8°, сторінъ XIII + 257). Въ передньому слові спорудникъ сего збірника выказавъ важні думки про асоціацію вь побуті народнімъ. Осъ и важнѣйшій зразки писаня его про сю справу: „Вь економічнімъ житю нашого часу идея асоціації має значѣне дуже важне. Мѣжъ-тымъ коли зъ одного боку зъявляють ся щоденно великі компанії акціонерскі, якъ н. пр. банкові, залізнодорожні й другі, котрі захоплюють у свои руки торговлю и промыслъ краю, и дрібнихъ промысловцівъ роблять слугами та людьми робочими, то зъ другого боку та-сама идея асоціації стає ся помѣчно такожъ осъ-тымъ бѣдолахамъ. Се бо заснують ся різні товариства, найпаче ремѣсничі, котрі подекуды старають ся нести пільгу бѣдній клясѣ суспільности й оборонити народну масу відъ тяжкомъ долѣ пролетарія. Хоча-жъ перші змагання сихъ товариствъ являють ся несмѣлыми, а подекуды й невдатними, то все-жъ є надія, що идея асоціації пустить глибокій корені вь житѣ народу, и стане ему помѣчно вь розвою економічнімъ. Такъ отже ті, котрі выучують народный побутъ, повинні звертати свою увагу на всякі проявы сего идеї якъ у минушомъ, такъ и вь тепершнімъ часѣ“.

„Всѣ признають правду сего высказу, що Великорусы мають хистъ до промыслу й торговлі, — вь загаль до асоціації: Великорусъ до сего дня зберѣгъ общину, дарма, що она вкорочує личну его свободу... А вже-жъ Малорусы втратили вже давно первѣстный, общинный лады життя, — они проявляють изъ-давна индивидуализмъ у кождімъ напрямі свого побуту. Про родовий, семейный побутъ збереглись у нихъ тільки згадки вь пѣняхъ весѣльныхъ. Тому-що семья Малоруса дѣлять ся на вѣтки, являє вінъ мало кебеты до промыслу, а за те любить свою хату, свое село й поле. Все те спонукало декого казати, що Малорусы — неспособні до промыслу й торговлі, — що у нихъ нема національного купецтва, — що тільки Великорусы вызначають ся таланомъ купецкимъ. Тутъ принято очевидячки наслідокъ за причину. Уже-жъ вь народі малорускѣмъ не могла вытворити ся широка дѣяльність торговельна, тому-що услѣва життя не давали розвиватись торговій клясѣ національной. Вь часі историчного розвою українського козацтва, пы-

¹⁾ „Исторія русской этнографіи“, т. III, стор. 371—372.

²⁾ Мѣжъ чотырнайцяти збирачами, що Иванови Рудченкови подали етнографичный матеріалъ, вызначають ся Опанасъ Рудченко, А. Петруняка та И. П. Новицкий.

¹⁾ Рудченко вказує на „Наскні українські казки“ — Іська Материнки (Іосапа Бодяського) й на деякі народні оповідання Марка Бовчка та Стороженка.

таня політичній й національній, хоча може й повстали первісно на засновку соціально-економічнѣмъ, высунули ся на першій плячъ картини суспільно-народної. Звышь трьохъ вѣкѣвъ Малорусы були приневолені, обороняти батьківску вѣру й народність, та й бороти ся зъ тими, котрѣ не тільки намагали занепасти мало-руску народність, але й обернути въ хлопѣвъ всѣхъ тыхъ, щѣ до неї належали. Не дивно про-те, що въ такѣмъ народнѣмъ побутѣ не могло розвинути ся національне українське купецтво... Все-жь таки Южнорусы въ историчнѣмъ житю проявляли нахлѣнъ до торговлѣ, — ба, они вели не тільки внутрѣшню, але й зовнѣшню торговлю. Репрезентантами внутрѣшньої торговлѣ були крамарѣ, мѣщане, мѣжь-тымъ коли зовнѣшньою торговлею займали ся Запорожцѣ, котрѣ весь свѣй побутъ засновували на асоціаціи. Органами-жь зовнѣшньої торговлѣ були найпаче чумаки“.

„Чумацтво — се одна изъ важнѣйшихъ економічнихъ прикметъ демократичного побуту України; чумаки — се не окрема каста, котра-бъ рѣзнула ся своїми звичаями й інтересами вѣдъ народної громады. Чумацтвомъ займали ся въ догѣднѣмъ часѣ не тільки лейстрові козаки, але й сѣчовики, ба й мѣщане. Зъ-годомъ пѣклували ся чумацтвомъ такожъ дробнѣй панки українськѣ, — потомки сотникѣвъ, вѣйсковыхъ та бунчуковыхъ товаришѣвъ, канцеляристѣвъ и підканцеляристѣвъ; — такожъ они посылали неразъ свои паровицѣ въ дорогу. Условины давного побуту выкликали організацію чумацтва въ ар-тѣль, валку, котра засновувалась на іден асоціаціи“...

Далѣ каже Рудченко, що типъ чумаковъ вже вымирає при новыхъ условинахъ економічнихъ, въ добѣ будовы залѣзнихъ дорѣгъ. Зъ упадкомъ же чумацтва на Украинѣ зчезнуть поводи й тѣ слѣды, по котрыхъ можна було-бъ угадати, якою була-бъ українська торговля, коли-бъ житева течѣя України не була вздержана чужими впливами й звернена въ инші сторони.

Хоча-жь вивченє чумацтва зъ огляду економічного в справдѣ потрѣбне, то все-жь, по думцѣ Рудченка, попереду годить ся зайнятись исторично-етнографичнѣмъ дослѣдомъ про чумаковъ. Тому-жь, що се не такъ легко написати исторію чумацтва на основѣ давныхъ документѣвъ, то поки-що треба въ сѣй справѣ хѣснуватись памятниками народного творчества, се-бѣ-то пѣснями чумацкими. Тѣ-жь пѣснѣ годить ся записувати вже й для того, що типъ чумаковъ вымирає, и що такожъ пѣснѣ чумацкѣй не довго жити-мутъ въ устахъ народу.

[Дальше буде].

Народні музичні струменти на Вкраїні.

◆ [Далі.] ◆

2. Подорож В. Ржевуського.

[Дуяка].

Andante

Тор-бан.

Гей, о - та - ма - не Ки - ри - ло - ве,

чи чу-ли ви ли-хо та ко ве, гей, о та ма-не Ки-ри-ло, без батька нам жить не ми ло.

Од'їгриш на торбані.

3. Відертова пісня.

[Гл. слова Ч^о 5 на стор. 114].

Moderato rubato.

Не жу-ри ся мій ха-зя-ю: не за-взяток

dolce

я і - ду, от так ся ду за-снѣ ва ю, за снѣ-ва ю тай ні ду

Од'їгриш на горбані.

Musical score for 'Од'їгриш на горбані' in G major, 2/4 time. It consists of a vocal line and a piano accompaniment. The piano part features a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes.

4. Про Сазу Чалого.

Maestoso.
Сьпів

Quasi recit.
Ой був Са-ва в Не ми-ро-ві в пана на о.

Тор-бан

Musical score for 'Про Сазу Чалого' in G major, 2/4 time. It features a vocal line and a piano accompaniment. The tempo is marked 'Maestoso' and the vocal line is marked 'Quasi recit.'.

бі - ді, лиш він не знав, лиш не ві-дав

о сво-їй тяж-кій о - бі - ді.

Continuation of the musical score for 'Про Сазу Чалого', showing the vocal line and piano accompaniment.

2. Подорож Вацлава Ржевського.

Гей, отамане Кирилове, чи чули ви лихо такове?
Гей, отамане Кирило, без батька нам жить не мило!
Чути в батькових поговорах, що він їздить по всіх морях:
То по Синім, по Червонім, то по Білим, то по Чорнім.

На піскові му не шкодить, бо він легкий хутко ходить,
Але правда, як зморить ся, то засипле, як втопить ся.
І переїхав кілька мор — двісті миль за Саба-Табора,
Где п'ятдесят покоління аостало жидів племіння.
Тижень тая вода грає, піском, камінем кидає,
Лиш в суботу тая вода стоїть тиха і погода;
В той день всенькі проїжджають, лиш не жид, бо сьвято мають:
То і там схотів знати, щоб нам ближче що сказати;
Але він де був заїхав, вже сам почав торопити
І до неба тільки вдихав, — не думав він довше жити.
Там ся йому показали дикі люди, що пищали;
Сиру рибу їдять, ловлять, свищуть, нічого не говорять.
І почав думку думати, щоб дальше не їхати,
В тім краю не чути ся: тяжко буде вернути ся.
Перехригивсь, схаменув ся, проти вітру обернув ся;
Блудить, човпить ся по морі, радби в свій край як найскорій.
І вже низину покинув, став по зьвіздах шіркувати,
Бо вірне би був загинув, якби не вмів пізнавати;
Зьвізда його провадила і сам собі давав раду,
Щастем, що смерть не скосила, і прибув до Царограду.
Султан ся з ним утішає, як він грає і співає,
Потім на двір вибігає і вже на конях гуляє;
І всі адувались Турки, що має постіль дві бурки,
Під головою кульбака, і вся його постіль така!
Коло його богатая лежить зброя турецькая;
Ветавши, по турецьку убрав ся, зовсім на коня забрав ся.
І в Мороку і ве Фензії, і в Алжері і в Іангезі,
Всюди він там пробуває, бо його весь сьвіт кохає;
Апенія і Сирия, Єрусалем добре знає
І Турция, Арабія і Персія його знає.

Всюди чесно знаходить ся і приято обходить ся,
Бо там злого чоловіка не люблять і збавлять віка.
Где приїде к баші-гана, — вкаже карту од Султана,
І сїдають на дивану, — честь отдають, яко пану.
Кажуть в чаші каву наляти, в шістьох одну люльку курять
Просить, щоб му показали коні, котрі лучші мали.
Провадить, кричить, брикає, не їжджані — він сїдає;
Всі Турки забулькотали, — що такого їздця не видали.
Як кінв має добру расу, — він ся на них добре знає,
І з собою воить касу, платить, в Стамбул одсилає,
Часто в Стамбул одсилає, бо там много коний має.
Пред Султаном проїжджає і джеридою кидає.
Нелзя того і сказати, як він собі там бавить ся,
Всім правду можна признати, — во всім сьвіті він славить ся.
Сам до себе став казати: „В свою землю як приїду,
Уклякну, буду ціловати, вже до іншої не поїду.
Не мало провидів сьвіта, не покрасив свої літа:
Думаю в дома сїдїти і буду на хліб робити!“
Гей, Ревухо, батько милий! Нехай Бог дасть тобі сили,
Нехай тебе оглядаєм, бо ми тебе всі кохаєм.
Прибудь до нас як найскорій, щоб не потонув на морі,
Бо зробив нас сиротами, як не будем жити з нами.
Вивартовий кричить: пугу! Давайте гасло друг другу.
В дверях наставте вуха, чи не їде ваш Ревуха?
Бо він як в свій край зближить ся, то прилетить яко птиця,
Зараз буде смотрїть коні, чи в порядку на припонї?
Ми що граєм і співаєм, таку хвалу йому даєм:
Бачилисьмо панів много, не бачили так доброго!
Той у Бога ласку має, що о бідних памятає,
Він бідного не забуде, про теє він паном буде.
Летім за ним, як до уля ройом за маткою муха:
Нехай жиє, нех гуляє, сердечний отець Ревуха!
Нехай живуть всі нам сьвяті: Вацлав, Рузя і їх діти!
Нехай живуть многи літа, нехай живуть многи літа!

3. Золота борода.

Злетів орел на дозброву понїд сонцем вітер гнать,
Приїшла думка козакові давні пісні засьпівать.
Але козак мало знає: він зродив ся на степах,
Тільки в полю з конем грає при Дніпрових джерелах.
З бистрим оком во всі силі за ворогом лук стягає,
І початок на могилі для лубої засьпівав:
„Отамани рідні знають наше серце, наш булат,
Вони швидко їздять, як зговорить до них брат.

Коли-б Польща розум мала, тай не била ся з Ордою,
 Ще-б, козаче, погуляла в Царгороді із тобою.
 Прости, прости, ляший сину, ваші землі — інший сьвіт,
 І козак твою родину іще знав від давних літ.
 Не оден з вас бунчук мав, жвавий в полю молодець,
 Не оден з вас Турка гнав, кажуть люди з Підгорець.
 А де-ж ти милі літа, а де-ж ти вороги,
 Що колись із кінця сьвіта бігли в наші пороги?
 Прибуди до нас, милий Ляше, прибуди польське гетманя,
 Дзюба в білі ручки спляще, як ти всядеш на коня.
 А молодці в герелицях скричать „ура“ на заді
 Скинуть шапку, поклонять ся Золотій Бороді.
 Лиш він о тім добре знає, спливе щастя як вода,
 Скоро з нами загуляє Золотая Борода.

4. Сьпів Ревуцький.

[Гл. музику Ч^о 5 на стор. 113].

Як виїхав Ревуха на коні гуляти,
 Перевісив через плечі сагайдак багатий.
 Грає море, Чорне море, Біле море
 Гала-гіда-гу! Ля ля ля ла ла ла! Гала-гіда-гу!)
 Всяка птиця по повітрі не потрапить того,
 Що наш батько Ревуха докаауєт много.
 Коні сиві, половні, гнідні і чорні!
 Втіште-ж мене, щоб не тужив Ревуха моторний.
 Духом з нього на сивого: „Скоро давай лука,
 Подай стріли, ставляй гарчу“²⁾ вже на коні гука.
 А з сивого на гнідого, — к землі припадає,
 Свій Руві милесенькій цвіточки зриває.
 Джахтамір, Батиран³⁾ — то мої соколи:
 Коли всяду, сьміло їду, не уткне ніколи.
 Ах ти Гюльдо⁴⁾ моя лубо, як на тебе всяду,
 Носиш мене по всіх місцях, — ніколи не впаду.
 Ой їдучи на Качані викликає ле-лі!
 Завісив ся на сідлі, схватив шаблю з землі.
 „Подай, Саво, коня жваво, нехай мене знають
 Коли всяду на боряім, жили мні дригають“.
 Сто турецьких, сто черкеських і татарських много
 Що день, що години прибуває з того.
 Грає море і т. д.

[Далі буде].

Боян.

Нарис сучасного вчення про бактерії.

[Далі].

Між заразливими хворобами дуже важне місце займають епідемічні, хоч тепер вони не мають такої сили, як перш. За усі часи історичного життя стрічаємо ми звістки про страшні помірки. Історія їх є не тільки значною частиною історії медицини, але вони причиняють ся і почасти з'ясовують політичну історію і історію культури: з великих пошестей зникали і пропадали величезні війська здобичників, цілі племена, часто вони знищували цвітучі культури і на довго клали особистий відбиток на розумовий напрямок націй. Видатні дослідіачі думають, що на занепад культури Греції і Риму між иншим значний вплив зробили великі пошести, що на границі між давними а середніми віками панували по східній і західній римській імперії. Щоб показати ріжницю у силі давних а сучасних помірків, візьмем місто Базель. У йому за 50 років були 2 великих помірки: а холери р. 1855-ого вмерло 205 душ, а з тифу 1866-ого р. з кількості мешканців 42.000 вмерло 450 душ. Зовсім інші дати вмерлих були перш у тому самому Базелі. Так Фелікс Пляттер каже, що з чуми р. 1563-ого до 1564-ого вмерло 4000, а другі, що навіть 7000, а у 1609—11 рр. знов 4049. З чорної смерті у середній 14 століття у Базелі вмерло 14000, у Венеції $\frac{3}{4}$ мешканців,

1) Присьпів „Граї море“ сьпіваєт ся по кожній строфі кожного куплета.

2) Гарча — мета.

3) і 4) Назва коний.

а решта розбіглась, — у Германії умерло 1,000,000, у Італії $\frac{1}{2}$ мешканців, у Англії $\frac{9}{10}$, а по усій західній Европі взагалі від $\frac{1}{4}$ — $\frac{3}{4}$, у Азії повинно ще більш. Причиною того, що епідемії тепер не захоплюють такої площі, як перш, треба визнати гігієнічні поліпшення укуці з знаттєм дійсної причини цих хороб, а то перш за причину сих помірків визнавали: соціальні нещастя [голод, війна і т. и], згромадження гнилих матерій, негоду і т. и, тоді як, після наших сучасних поглядів, се тільки сприяючі умовини.

Що до пізнавання, яка власне у даному випадку є хрора, то воно часом буває дуже легким, а часто й занадто трудним, але через бактеріологію з'явилось поліпшення і у сій сфері. Так на підставі самого мікроскопічного досліді можна пізнати: сухоти, тріпер, актиномікос. Що до инших мікроорганізмів, то досліді під мікроскопом не досить, треба ще їх відокремити, посіяти на ріжних трівних материях, а потім припустити зьвіраті, на що треба стільки часу, що діагноза може з'ясувати ся навіть по смерті слабого, або коли він одужає; значить сей спосіб не має значіння для пізнавання хороби того субьекта, що від його взято бактерії, але він має і дуже велике значінне на пр. при холері, де пізнаванне по смерті має значінне для ще живих, щоб виявити правдивий характер заслаблення і ужити якихсь засобів проти розповсюдження хороби.

Що до лічення заразливих хороб, то треба визнати, що тут терапія зробила поступ і дуже значний; тільки у хірургії і акушерстві, у ліченню переважної частини внутрішніх хороб лікар є тільки сьвідком того, як хрора йде. Не маючи змоги добре лічити інфекційні хороби, ми повинні усю увагу звернути на те, щоб не допустити до заслаблення, убиваючи усякими способами, а власне високою температурою і десіфекційними материями бактерій і їх зародків навколо нас, не даючи їм розплоджувати ся і вилити шкідливо на людей. Працювати над сим питанням стали ще за часів Лемера [1865 р.], коли він вказав, що карбольовий квас має властивість перешкоджати розвоєви бактерій гниття і шумовання, але значний поступ виявив ся тільки з Роха, коли він знайшовши способи виділяти окремі гатунки бактерій, у цілому ряді досьвідів дізнав ся, як впливає на них висока температура і усікі хемічні з'єднання, і при якій інтензивності сих чинників мусять окремі відроди пропасти. Далі виявилось, що ся інтензивність повинна бути при уживанню десіфекції у життю височо, як у досьвідах, бо у харкотані слабого на приклад або у виметі — бактерії обгортають ся сльязкою матерією, що не пускає до бактерії десіфекційної тічи, або, коли уживаєт ся висока температура, то на середину подупки або матерца вона буде далеко менш впливати, як на надвірні шари і знадвору бактерії пропадуть, а у середині будуть ще живі і потім дадуть початок другим генераціям, що утворять собою нове заслаблення. Опріч того се питання має ще й другий бік: власне десіфекція повинна бути дешева, проста, нешкодлива для здоровя, не повинна псувати річій, що їх десіфекціюють. Але хоч такого ідеального способу ще нема, треба уживати тих що вже є і ними можна досягнути незвичайно важних наслідків.

Що до матерій, якими робить ся десіфекція, то їх є дуже багато і кожною з них можна досягнути тієї самої мети. Але за найлучшу між ними треба вважати двохлорний меркурий [H₂CCl₂], що вже у розчині 1 : 1000 або 5000 значно впливає на бактерії; далі треба згадати про карбольовий, борний, саліциловий кваси і т. д. Розчином сих матерій діляють на вимет, харкотину, мийуть стіни, підлоги, стільці, — взагалі на усе, що було коло слабого; а чого не можна мити, на пр. мягку мебель, одєжу, те становлять у особливі комори, де від текучої пари на них пропадає зараза.

Що до боротьби з помірками, то тут на першому плані повинні стояти поліпшення у суспільній гігієні. Що се справді так, досить вже видно з того, що тепер пошести в Европі ніколи не мають такого страшного характеру, як у середні віки; згадати на пр. чорну смерть, коли міста були страшенно забруднені усякими здатними до гниття речами, де легко розплоджували ся мірияди бактерій. Далі коли з'явила ся яка небудь пошесть у даній місцевості, то треба, щоб маса була на стільки розвинена і сьвітла, щоб дійсну натуро

її, щоб могла свідомо і без приказу уряду виконувати різні постанови і приписи що до забезпечення власної особи від зараження. Переходячи далі до самого лічення заразливих хороб треба сказати, що значний поступ тут зробили тільки хірургія, акушерство і гінекологія. Внутрішня медицина майже така безсильна проти більшості їх, як була і перше. У 60-их роках вчення про бактерії, як про побудників зарази, зробило великий вплив на лічення ран. Коли перше по значній операції хірургови ляшало ся тільки сказати слабому після Ambroise-Paré: „Je te pense, Dieu te gérise“ [„я тебе переважую, а Бог вилічить“], то тепер він зовсім не має права здавати ся на волю богу, бо коли усе зроблено відповідно вимогам сучасної науки, то можна бути цілком певним на тому, що сама найбільша рана не стане причиною ослаблення а потім і смерті нагноєння запаління, башку і т. и., як то раз-у-раз трапляло ся по старих шпиталях. Зовсім не дивно, що народ так бояв ся перш хірургічних клінік, дуже вже багато було шансів там вмерти і не від операції, а від того, що майже до кожної рани прикладала ся там важка хороба. Для характеристики досить згадати оповідання Пірогова про 10 однаково ранених солдатів, яким було сказано, що без операції вони неминуче умруть, але, коли з них згодило ся тільки 9 на хірургічне лічення, то живим остав ся тільки той, що не згодив ся на операцію. Се легко стане до зрозуміння, коли ми згадаємо, яким способом діставали ся матеріяли для перевязування ран, як вони зберегались, як робили ся перевязки і як будовали ся шпиталі. Головний матеріял до перевязок „корпія“ робив ся із усякого ганчіря, не вважаючи на його забруднення, а за часи війни збирав ся, як жертва добродичців із усіх верств суспільности, зберегав ся під подушками слабих, носив ся по кішнях фельдшерами. Губки, що ними обтирали ся кров при операції, тільки трохи прополіскували ся по уживанню водою, яка звичайно у середині крові не вимивала і таким способом там повставали процеси гниття, що виявляло ся навіть важким духом від такої губки; про те нею усе таки користувались, коли було треба. Біля на хірургови і слабих було теж забруднене у кров і ропу, мінялось не часто, руки перед операцією тільки полоскали ся у воді і увесь заражений матеріял брудними інструментами і руками накладав ся на рану. До того треба додати, що шпиталі були величезними будинками, з товстими стінами, малими вікнами, і через те з малою кількістю світла і повітря, що найбільш скидали ся на фортеці, з стінами, що їх наскрізь оселяли бактерії, бо їх ніколи не чистили. Але не треба сього вважати за зумилене злочинство, ні — се повставало, бо не була відома дійсна причина заразливих хороб. Коли у таке місце попадала людина з раною, то на неї осідала безліч усяких бактерій, що викликала ослаблення, так що навіть лихо пропасниці, яка завжди наставала по операції, вважали за нормальне з'явище, за реакцію організму проти травми. Нічого й казати, що оперовані вмирали, як мухи, і існували хороби, що тепер зовсім не стрічають ся. Коли дізнали ся, що причиною усього лиха бактерії, то з'явила ся думка вбити їх чим небудь, щоб дати ранам гоїти ся без жадної перешкоди.

На підставі сього у 60-их рр. Лістер опублікував свій спосіб бандажовання ран, виголошуючи, що все, що не обеззаражене, не повинно навіть торкати ся до рани, бо може на йому сидять наточені бактерії. За матерію до обеззараження взяв 2% — 4% —ий розчин карболового квасу, який за увесь час операції розпорював ся з паровою розприскувачки, щоб і у повітрі операційної салі знищити бактерії; ним обмивала ся рана, руки хірурга, увесь струмент, губки, а щоб забезпечити слабе місце від бактерій повітря накладалась повязка, що її головними складовинами були марля, обезплоджена карболовим квасом і змочена у його і 8 шарів карболованої вати, яка повинна була вбирати у себе ропу, що утворюєть ся на рані. Наслідки з'явили ся незвичайні: деякі хороби зовсім вивели ся з шпиталю, деякі трапляли ся, як поодинокі випадки, найбільші рани загоювали ся без пропасниці і взагалі операції перестали давати такі величезні відсотки смертій, — коротко кажучи, скоро усі хірурги почали уживати його перевязку, хоч з деякими відміннями, не торкаючи принципу її, як то беручи другу матерію до обеззараження, не той матеріял для перевязки і т. и. Тепер найбільш за матерію до

обеззараження уживають двохлорний ртуть і йодоформ. Відповідно сучасним поглядам на походження заразливих хороб, хірургічні клініки почали будувати будинки, з великими вікнами, що пропускають багато світла, який, як треба згадати з загального огляду, затримує розвиток бактерій, — часто їх чистять, і т. д. Але усі матерії, що уживають ся щоб не допустити бактерій розвивати ся у рані, далеко не індиферентні і дратують слабе місце, навіть часом увиходять через його у кров в такій кількості, що отруюють організм. Усе те примусило шукати ще кращих способів бандажовання, а потім поталанило ся їх і знайти. Принципи сього нового бандажовання у тому: коли сама рана не заражена, а усе що до неї торкаєть ся обеззаражене високою температурою, то нема на що уживати протизаразних матерії, але звідсіля же видно, що сього способу можна уживати далеко не у всіх випадках, бо дуже часто хірургови доводять ся мати діло з зараженими ще перш ранами; але де можна то треба там останнього способу заживати, бо наслідки від його краці, хоч проводити його трудніше на практиці. Треба додати, що через антисептичне і асептичне лічення, як звуть ся ці способи, стали можливі операції над такими органами, що перш торкати їх ножем вважалось за злочинство, позаяк неминучим наслідком була смерть від зараження, як то над органами живота, мозком, тоді як навпаки сучасна хірургія має дійсне право пишати ся наслідками цих операцій, так само як акушерство і гінекологія, що теж скористували ся в своїй сфері з цих способів.

Що до лічення внутрішних хороб, то тут ми не бачимо такого поступу; єсть тільки надія, що в будучині витворять ся способи до активного лічення хороб. Тепер є три хороби, що справді їх уміють лічити: власне сифіліс — ртутью, пропасницю — хініною, ревматизм — саліцильовим квасом, а при усіх інших хоробах не мішають ся у течення хороби, а по змові поліпшивши обстанову слабого, назначивши діету, старають ся зменшити силу найбільш небезпешних прояв хороби. Здавало ся-б, що можна тих самих матерії, що вони ними убивають бактерії поза організмом, ужити в тій самій меті, і коли вони поселяють ся у середині живого створіння; але справді се не так, бо часом треба увести стільки протизаразної матерії, щоб вона убила бактерії, що вона і самий організм отрує, бо більшість сих з'єднань з'єднаєть ся з матеріями організму, а ці нові сполучення вже не мають тих властивостей, як первітна матерія, що вона вводилась; ці хемічні з'єднання збирають ся у визначених органах і часто зовсім не там де бактерії, що нам бажало ся-б на їх ділати; через те то для більшості хороб ці змагання не дали жадних наслідків і виявило ся, що треба шукати кращих способів лічення.

[Конець буде].

Д-р Ол. Черняхівський.

ОПОВІСТКИ І КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ.

Видання тов. „Просвіта“ за 1893 р. Товариство „Просвіта“ у Львові видало в р. 1893. цілий ряд велими пожиточних і цікавих книжочок для народа [ч. 1—12 за рік 1893. а цілого видавництва ч. 152—163. всіх 10 книжочок, між ними дві подвійні ч. 4—5 і 8—9 — більше як 26 арк. друк. ціна за всі 1.52 кр.] З огляду на зміст видимо 2 поучаючі в справах правних: „Про польові пошкоди“, написав Др Кость Левіцький“ (ч. 3.) і „Про книги ґрунтової“, написав А. Дольницький“ (ч. 8—9); до сих можна зачислити книжочку ч. 12: „Про шпиглі і крамничі“. Написав Др К. Левіцький“; вікніці оповідання, образки з життя і т. і. як: книж. 1: „Дещо про землю. Написав І. Охримович“; кн. 2: „Сократ, грецький учитель. З російської мови з додатками та відміннями переклала М. Загірня“; кн. 6. „Своєки. Образок з життя, написав Стефан Пятка“; кн. 7: „Три поворотили або як покочали люди біду. Оповідане для народа написав Іван Правдолюб з Боднарова“; кн. 10: „Маркіян Шашкевич, его життя і значінє. В 50-ті роковини его смерті написав член головного відділу товар. Просвіти (з портретом Маркіяна)“, і кн.

11: „Забобони та ворожбитство. Написав І. О. член товариства „Просвіти“. Виявивши отже кн. 2. „Сократ“ і кн. 4—5. „Як дбати о здоров'я?“, котрі переложені з чужих язвків, всі інші суть працями оригінальними. Між авторами бачимо попри давних і добрих наших знайомих, також деяких нових, пожаданих і справних робітників, котрих товариство для спільної праці придбало. До давніших належать Др Кость Левицький, добре звисний популяризатор тем на полі правничім, що вже не одну таку книжочку владив для членів „Просвіти“, та А. Дольницький, співробітник при укладанні книжочок „Руского правотара народного“ і автор інших праць; та і М. Загірня знана членам товариства, бо владила оповідане „Галя“ (кн. 144). Добру сиду придбало товариство в Ів. Охримовичу, що уміє і популяро предствати предмет науковий і підглянути та добре осудити жите і звичаї простолодина і вивести звідси яку науку, а при тім має дар до складного і живого оповідання та визначає ся гумором.

При обговореню поодиноких книжочок пізнаємо і інших авторів.

В першій книжочці: „Дещо про землю“ загадав автор пояснити на підставі науки геології повстанє землі та деякі явища на землі і в атмосфері, як се видно з наголків поодиноких уступів розвідки: Що каже Мойсей про початок землі? Що кажуть зьвіядарі о землі в просторі всесвітнім? Що говорять зьвіядарі про сонце а землю і другі планети? Що-ж остаточно дасть ся сказати о давній минушости землі? Про горячо внутра земного. Про гори огненні або вулкани в Европі. Що гори огненні виказують? Про підводні гори огненні. Причини ділання гір огненних. Землетрясенє і як часто воно лучає ся? Деякі явища, що товаришать землетрясеню. Від чого земля трясє ся? Творенє гір і долів. Предмет — правда цікавий, ба і потрібно пізнати єго, — як се висказав сам автор в уступі вступнім „Пізнаймо землю, матір нашу!“, а особливе для селянина, що зі школи виносить небагато таких відомостей; однак сей предмет зовсім нелегкий до популярного представлення а до того для нашого селянина. Особливо не легку мав справу автор в перших уступах своєї розвідки „про повстанє землі“ — тож і не так ясним вийшов сей відділ як слідуючі, що справді є поучаючі.

Сей самий автор написав ще другу книжочку (ч. 11.) „Забобони та ворожбитство“. Подає він тут багато прикладів забобонів між селянами та вказує на глухий, ба часто і шкідливий звичай шукати поради і помочи чи в яким иншим нещастю у ворожбитів. Правда що не все навів автор, лише річи єму звисні та з єго окруженя чи околиці. але-ж бо не так то й легко представити усі найрізномродніші забобони та способи вороженя, котрі, кромі одних спільних усему нашому народови, ше можуть і мусять бути окремішні з огляду на головне занятє, місце замешканя і т. и. народа. Але за те ті, про котрі розкажує, можуть уважати ся якби типові а знов представленє річи і цікаве і поучаюче, бо перекоує о нерозумі тих, що в се вірують. Коли ше узвглядаємо, що автор розкажує складно і в гумором та бачимо як усюди пробиває ся у него любов до бідного і темного брата [на пр. остатній уступ в книжочці], видимо отже напрям патріотичний, тож мусимо бути єму вдячними за єго щиру працю.

В книжочці 2: „Сократ, грецький учитель“, порушено кілька правил жита і приватного і в громадї а дедуковано іх з жита і науки грецького філософа Сократа. Для прикладу наведемо ось які. На питанє: як жити? учив Сократ, що не є одною метою жита, щоби жити вигідно, весело і нічого не робити, противно радив уміркованє і працю; в родині і в громадї — заохочував до згоди і єдности, кавав помагати другим в потребі і так собі приєднувати приятелів, бо як ми людям, так люди нам; поясняв реченє: „пізнай себе, буде з тебе“, а в справах громадських називав того добрим начальником, що людям багато доброго робить. Зміст книжочки цікавий та й поучаючий, але чи не лише радше для більше освічених, як небудь автор старав ся потрібне понятє свїта старинного зробити скілько можна приступним.

Кн. 4—5. „Як дбати о здоров'я?“ є, як сказано, переклад з польского, але з огляду на предмет і спосіб вложєня займає поважне місце в нашій популярній літературі. Коли уважимо, як з одного боку легко нашому хліборобови

заохопити яку недугу або каліцтво, а з другого боку, як тяжко шукати або й найти поміч лікарську — при чім крім коштів значить чимало також упередженє і брак довіря — то мусимо признати хосенність видавництва, що подає народови раду у всяких злучах занедужаня, а попри се, що може ще важнійше, подає ради, як жити та вистерігати ся усього, що веде до занедужаня; тут власне належить поученє що до їди, налитків, мешканя, окруженя і т. і. Велику стійність польского виданя признала вже фахова критика, а ся стійність не зменшила ся, бо книжочка „Просвіти“ є перекладом з польского. А все шкода, що до тепер не появила ся єго рода праця оригінальна котрого з лікарів-Русинів, котрих слава Богу маємо не мало і то визначних. Але цей ще не все пропало: ще є не одно на сїм полі зробити.

Кн. 6. „Своєки, образок з жита“ — написав Стефан Пятка, знаний нашій публіці писатель-сатирик, що особливе любує ся в мальованю образків з жита люду робучого, котрі виходять з під єго пера по майстерськи, з гумором та повні сатири. Автор вибрав за тему події з жита народа, правда погані і рідкі та все не неімовірні: як ліниство і пьянство, крім інших поганих вчинків [як зневаги та кривдженя других навіть родичів], вводять найкрасні мастки на ніщо; звичайна доля такого Гуляя (попен опен) — ліцитація ґрунту, а закінченє драми — розлука і ще страшнійший злочин [який Гуляй підпалює своє обійсте, щоби не мали що ліцитувати а жінка з дідуєм і бабунею щоби заґрїли ся]. Характер Олекси Гуляя поганий, але не так чорний, щоби можна сказати, що така людина неможлива, бо все але, що робить, робить в наслідок пьянства. Тож автор хотів здає ся показати, які бувають страшні наслідки такого поганого налогу. З другого боку в особі Трофима представив чоловіка бідного, але чесного і роботящого — дарма що єму не щастило ся. Трофим, як небудь був дуже покривджений при розділі батьківщини своїм стрієм, не ворогував на него а навіть де міг помагав єму. За те і нагороду найшов за свою чесність, бо другий стрій купив на ліцитації цілий ґрунт Гуляя і єму єго дарував. Правда в оповіданю є і деякі неправдоподібности, от приміром що Яким, коли вже роздав між своїх усі гроші, як учув що мають ліцитувати ґрунт Гуляя, пропав десь без слїду а в день ліцитації вернув і заплатив за ґрунт над 5000 зр. Де-ж він і яким способом в короткім часі роздобув таку суму гроший? Та і се ввучить в устах Трофима незвичайно, коли згадує про міністра з золотим ковчиром; ба і стріляне Гуляя з пістолета в хаті над головами діда і баби своєї жінки та коло хати або до Трофима — якесь неправдоподібне. А все-ж поодинокі риси з жита народа, єго звичаї і спосіб думаня — представлені вірно і правдиво („Богач бідного не знає“. Задля мастку і між своїми виявляє ся ріжниця. І між селянами, котрі дїрвали ся якої „власти“ уважало себе за щось висшого і лїпшого від других і т. і.).

Кн. 7. „Три побратими або як поконали люди біду“ — має властиво ціль, щоби нарід заохотити до забезпечваня майна від шкоди огневої і інших шкід та поучити, що то таке асекурація. Попри сей головний предмет порушив автор зручно і другі справи, бо заохочує до закладаня читалень, кас позичкових, крамниць і заведеня інших порядків по селах; дальше порушає справу довгів лихварських і справу позичок в банках, де при остатних звертає ся увагу на одну майже загальну хибу селян — недодержаня речинця сплати довгу чи рат; також заохочує брати ся до зарібків промислових. До заведеня всяких добрих порядків в своїм селі заохочує Максим, що вернувши з війська вміє перекоуюмо розказувати про усякі порядки у інших народів, головно Чехів. Як небудь має лише двоє товаришів, котрі єго розуміють і готові єму в сїм ділі помагати, а переважаюча часть господарів майже противна — та вкінці він перемагає трудности і доконує своєю. Щоби людей наклонити до забезпечованя майна, найбільше старає ся помогти Максиму місцевий отель духовний, образ правдивого душпастиря, народолобця і порадника, хотяй остаточно аж приклад з других в нещастю пересвідчає всіх о позиточности асекурації. Автор представляє вірно сьвітогляд народа, єго звичаї, на пр. консерватизм старого батька Максимового, або цілком природне поведєнє єго матери, що не дає про відікі цікаві бесїди, а лише

занята своїм сином-одинаком. Патріотично поступив автор, коли з признанєм підніс, що Максим говорив чистою рідною мовою, не як звичайно такі вислужені вояки поганять свою бесіду чужими примітками. І бесіда Максима про просвіту, цивілізацію, нові ліпші порядки в громаді і дома — не може видавати ся неприродною в устах селянина, коли пригадаємо собі приклади, як селянин, наколи з натури уздібнений та охочий до науки і має спосібність поучити ся, справді може імпонувати (маємо вже таких не мало в різних сторонах нашого краю).

Кн. 10. „Маркіян Шашкевич, его жите і значіне“ — є вже другою книжочкою, що відносить ся до того предмету, бо в р. 1886. видала „Просвіта“ книжочку (ч. 95): „Маркіян Шашкевич, про его жите і письма, написав Омелян Огоновський“. Правда що книжочка давніша об'ємом більша і змістом багатша, однак все на часі була і торічна публікація „Просвіти“ про М. Шашкевича з сего іменно агляду, що видало її товариство як раз тоді, коли задумало перевезти тлініи останки Маркіяна до Львова. Тож добре було пригадати бодай коротко, що давніше писано про покійника та причинити ся до звеличання памяти заслуженого мужа, завиваючи до участі в похоронах і т. і. Ціла книжочка повна патріотичних гадок. Ось вкажемо лише, що автор підносить силу рідної мови, вказує на її важність для просвіти народа, вона є придатна до висказання найвзнесеніших думок (тут цитує слова Я. Голованського), докоряє тим, що цурають ся її та висмівають і понижують; він вказує на красу і значіне пісень народних, та цілком відповідно робить замітку про звяз літературун в Україною (члени вже пізнали деяких українських писателів: Шевченка, Котляревського, Квітку). Таке пригадуванє обовязку шанованя рідної мови належить уважати за велим патріотичне і цілком відповідне; таж в сих часах не лише ті, що служать у війську, жають нагоду навчити ся поганити свою рідну мову чужими примітками, але ще гірше представляє ся річ, коли вважамо, що і з інших боків напірають на те, щоби своєю забувати та другу окрокують [чи то в школах, чи хотий би в „наданях“]. Автор мав дуже добру нагоду усе ті патріотичні гадки висказати і вяснити на житю і діяльності М. Шашкевича. Тож подаючи образ его жита і прикованє міг вказати, що Маркіян мимо насьмішок та ворожих перепон з боку сучасних Русинів, хоч і учених, полюбив свій нарід, не встидав ся его бесіди, та й других завивав, щоби єї любили і не цурали ся, бо держав ся тої провідної гадки, що лише в рідній мові можна до народа промовити і его просвітити. Дятого его сила і слава і заслуга в тім, що перший в Галичині писав рідною мовою. При сїм вказує автор на поодинокі роди літературної діяльності Шашкевича: поезії, твори прозою, переклад св. євангелія, читанку для малих дітей, та его виступленє против введеня латинської азбуки в наше письме.

Остатна (12.) книжочка: „Про шпихлірі і крамниці“ — є важним кроком на перед, що „Просвіта“ зробила на поли економічного підвигнення народа. Новий статут вкладає на товариство обовязок окрім просвітнього дбати і про економічне підвигненє народа. Правда, що на сїм полі робить „Просвіта“ лише перші кроки, щб поза границі поради та інформацій в деяких справах не виходять. Так і в сїй книжочці автор вказавши на хосенність закладаня шпихлірів і крамниць в громаді подає вказівки, як брати ся за діло. Нашим селянам не бракує здібности та і охоти до таких справ, але часто брак ініціативи а ще більше інформацій, головно що до вимогів закона не дає приступати до річи. Подумаймо тільки, кілько то зараз найде ся приятелів (найчастійше з зависти, задля конкуренції), щб зачнуть віраджувати та відстрашувати нашого селянина, котрий нераз наражений на усякі тяганини непотрібно або несправедливо справді вкінці роздумає ся і занежає справу; а коли ще побачить, що сему або тому може й не повело ся діло або натрапило на великі перепони, тоді вже і покидає думку. Тож справді потрібно було докладно і ясно поучити, що і як робити, до якої власти удавати ся, які при тім кошти і т. і. Особливо слушно вказано на се, що члени читальні „Просвіти“ можуть дуже вигідно і безпечно заложити собі крамницю або шпихлір, бож певно лекше їм зібрати ся і порозуміти ся.

З сего короткого огляду видко, що товариство а згляду центральный виділ і автори щиро і совістно потрудили ся, щоби сповнити свое просвітне завданє. З огляду на зміст книжочок бачимо ріжнородність, так що старано ся получити *utile dulci*; із стилю пізнати правдивих популярних писателів, щб виходячи з світогляду народа старають ся его інтелектуально піднести до розумія ширших наук. Також ві згляду на вишню форму видавництва треба з признанєм піднести сумлінну коректу.

Софрон Недільський.

Істория ц. і к. полку піхоти фельдцейгмайстра барона фон Меркль ч. 55. З портретом Є. В. Цісаря Франц-Йосифа I. По німецьки написав поручник Юлій Беран, а по руськи розповів О сип Маковей, підпоручник в резерві. — Накладом полку. У Львові 1893 р. 56 стор. 8°.

Коменди австрійських полків старають ся тепер о розбудженє патріотичного і воєного духа у своїх вояків також в той спосіб, що для них видають короткі історії полків. В р. 1890 поручник Стан. Щенснович видав по руськи таку популярну історію 15-ого полку піхоти, а минушого року виїшла істория 55. полку, котрої заголовок више поданий. Істория та написана цікаво і подає воякам описи воєних походів і битв та багато прикладів вояцької хоробрости. На нашу думку, книжечка була би для вояка ще інтересійша, як би він з неї міг дізнати ся про причини воєн н. пр. в 1848, 1866 році, чого в історії нема. Такі популярні історії можуть справді причинити ся до осягненя цілі тої, яку собі власти воєнні поставили, тим більше, що вони подають ті історії воякам на їх рідній мові. Вояки читають їх дуже радо.

Oola Marusi. Piśnia M. Czajki. — Краків, 1893 р., 28 стор. 4°. Ціна 80 кр. (!). Вдова, щб жила при Чигирині, мала шість дочок. Вона дочок споряджала, замуж видавала; усі видала, тільки наймолодшу Марусю оставила сиротою, бо вмерла. Але Маруся виросла у сестри і виїшла також замуж за сірокого парубка. Дав їй Бог троє дітей. Одна дитинка-доня вмерла; остали ся ще син-соколик і друга доня, старша. Ту доню видала замуж, а сина навчала „сїщивати про нашу Україну і про степи широкі і про ті могили і про людей, щб так щиро їй боронили“. Він слухав і учив ся, сїщив усе про свою Україну, а мати радїла, „що такого соловейка Україні дала“. Та не мала мати щастя до дітей, помер і той син-соловейко на 20. році жита. „Заплакала Україна по своїй дитині“, а мати довго горювала, поки не втихомирилась. „От таку то долю мала наша Марусенька!“

Як бачите, фабула „пісні“ не дуже дотепна. Здасть ся, се одна з перших праць невнаної досі авторки М. Чайки. В літературі нашій стрічав я досі дві Чайки, а се мабуть третя, ниша, бо сїщиває не так, як тамті. Поема писана у Білоцеркві на Україні, 1892 року, а посвячена Марії Лонжинській. З мови поеми видко, що авторка Українка і гарно вміє мову. Вірш гладкий, хоч рими не всюда добірні. Пробыски поетичного чутя і форми замітні. Але тема досить наївна і оброблена не цікаво.

Та коротенька „пісня“, котру можна би помістити на кількох малих картках друку, видана так пишно, що й про се треба слово сказати. Занимає вона аж 28 сторія у форматі 4°! Синьо-червоні і золотисті вінетки і грубий веліновий папір могли би славу принести якому настольному виданю. Але дивує мене, чому авторка друкувала свою „пісню“ латинськими буквами. Латинське абецадро в нашій літературі уже давно не вживаєть ся; були проби уживаня его, та не повелись.

О. М.—ей.

НОВІ ТВОРИ ДРАМАТИЧНІ.

Талан, — драма з побиту українських артистів, в 5 діях і 6 відмінах Михайла Старицького.

Нова пєса д. М. С—ого, присвячена Марії Конст. Заньковецькій, виріжняє ся тим від усіх майже драматичних творів, написаних остатніми часами нашими закордонськими драматургами, що сюжет єї взятий не з життя люду, а з життя освіченої верстви.

Подія пєси, відбуває ся на українській сцені, серед артистів українського театру, котрого головною і усіми узапною окрасою єсть артистка Лучицька. Вона не способила ся до сцени, замиловане і пристраєть до штуки виявились у неї півнішше, коли завмерла в єї серці друга могоча пристраєть, — палка любов до молодого поміщика Квітки, котрого вона горячо кохала, але котрий відкинув єї любов. Квітка — чоловік вельми багатий, суспільне становище єго багато више від становища Лучицької. Вступивши на сцену здибує ся і тут Лучицька з тими самими каверзами, і тими самими неприємностями, котрі переслідували єї поза сценою.

Головним ворогом єї на новім полі являє ся суперниця єї по сцені, артистка Квятковська, що до вступлення Лучицької на сцену грала перші ролі і також чимало залюбила ся до Квітки, але Лучицька, з першої хвилини свого вступлення до трупи, відразу здобуває собі усі симпатії публіки і відсуває на другий план Квятковську, за котру між тим завзято стоїть уся театральна управа. Лучицька горячо полюбила сцену; вона боре ся зі всіми, боре ся проти усіх і завзято не піддає ся, але за ню глибоко терпить єї старенька няня, що випестила і усім серцем любить свою Марусю, — як називають Лучицьку. Тоді саме до Лучицької вертає ся Квітка, що пристраєть в ню закохав ся, молить єї простити єму, грозить, що покінчить з собою, на злучай, коли вона не схоче вийти за нього за муж, повідомляє Лучицьку що єго мати згодилась на вінчанє єго з Марусєю, — і вона боячись з одного боку о жите чоловіка, котрого горячо любить, а з другого — піддаючись безнастанним просьбам і намовам няні, годить ся вкінці вийти за Квітку.

Третя дія застає Марусю в багатій маєтності чоловіка; вона томить ся журбою і нудьгою від переслідувань свекрухи, що ненавидячи невістку, старає ся на всякий спосіб очернити єї перед чоловіком. Безхарактерний Квітка, що вже і так трохи охолонув до жінки, піддає ся впливови матери, і вірить єї намовам. Картку, вирвану з бувшої ролі жінки, бере за любовний лист; дідуся режисера, що переїжджаючи на часок завернув до мешканя колишньої своєї артистки, зачисляє між єї щасливих поклонників, та своє безвідставне підозрінє доводить до того, що заявляє жінці, що їй вільно йти куди захоче, і та, серед бурі і негоди, втікає з своєю нянею з неприхильного дому свекрухи.

Вирвавшись від мужа, котрого в своїм серці Лучицька далі горячо любить, вона знов вступає на сцену, але сили єї вже ослабли, здоровлє підірвалось зовсім, і в день першої вистави, маючи грати заголовну ролю в пєсі, вона перед тим, ніж підняти заслону, падає без памяти в театральній гардеробі, де на столі вона случайно находить бінокль свого мужа. Квітка дійсно тут, в театрі; він перед приходом жінки, вийшов враз з Квятковською до ложі, але він зовсім розстроєний нервово, психічно недужий, і ся недуга голосно проявляє ся при першій появі на сцені єго жінки. Він сатанє, зриває ся з свого місця, обиджує з ложі свою жінку, а вона, недужа, розстроєна, звічена усім пережитим, почувши єго голос, падає на сцені без памяти. Отсе остатне змаганє впливає вбиваючи на розстроєний організм артистки; вона не має сили довше боротись, і тихо, гірко, безмовно вмирає, в остатній дії, в бідно урядженій невеличкій нанятій кімнатці, окружена ширною симпатією і прихильністю своїх бувших товаришів по сцені. Вмирає щаслива: їй доручають письмо від чоловіка, в котрім він передає усе майно своє їй і рідній, українській, любленій нею сцені, і вона вмирає в пориві щастя, уся покрита цвітами і лаврами...

Українець.

ЗАПИСКИ, ВІСТКИ І ЗАМІТКИ.

Ювілеї Нечуя-Левицького і М. Старицького в Харкові.
В місяці лютому цього року святкували ся в Харкові ювілеї 25-літньої літературної праці наших письменників Ів. Нечуя-Левицького і Мих. Старицького. Задля свята Ів. Нечуя-Левицького найчужіше написав ось який вірш:

Іванови Левицькому-Нечуси за 25 років його письменської широй праці!

Ой засьвітить колись з неба сонце яєне
І над нашим захмареним краєм,
І недоля, що ми відбуваєм,
І недоля минє, як той сьвіт наш свінє,
Перешкоди вп'ядуть:
Буде в рідному краї усюди
Слово вільнее чуть,
І спочинуть намучені люди.
Ой зберегь ся народ після довгих віків
У сімю українську єдну,
І в сім'ї тій, на всю Україну,
Вже не буде панів, ані тих мужиків
Будуть люди й брати,
Односердні і вільні й щасливі,
Буде правда цвісти
На українській осяній ниві.

Шанувати ме скрізь наш народ у той час
Тих, хто жив працюючи для його,
Хто боровє серед яхтя тяжкого
За край рідний у нас і за те, щоб не згас
Промінь правди в біді, —
Буде пашнее радієє сьвято,
І вшанують тоді
Іх, як треба, — без міри багато.
Але поки іще отой час не наспів,
Поки бачимо хмару страшную,
То прийми, хоч сю дяку маую
За все те, ще зробив, що наш край звеселив
Поетичним добром,
Не вважаючи на нашу тісноту:
Ми бемо всі чолом
За твою для України роботу.

Артист Васильковський намалював до адресу вельми гарну вінету, яка в свій час має дійти до „Зорі“. На вінеті талановитим художником намальовано окрім портрета Ювілята, три виразні речі з ювілятових творів: 1) „Сварка баби Параски з бабою Палажкою“; 2) „Мокрина приносить в очерет обід Миколі Джері“ і 3) „Панас Круть з Паньком нічною добою на Росі“. З цих трьох малюнків складаєть ся справжня картина. На ювілею вшановано Ювілята промовама і рефератами.

Задля ювілею Мих. Старицького готувались грати хатним ладом його пєсу „Як ковбаса та чарка, то минеть ся й сварка“, та, шкода, замірови цьому стала ся перепона. Святкуючи ювілей читали вірші цього письменника і слухали реферат про його письменську і театральну діяльність.

Харківець.

Колекция рисунків Т. Шевченка. Під таким заголовком помістив в „Кіев. Стар.“ [1894, лютий] О. Русів статю, з котрої виймаємо ось що: „Колекция, прислана м. р. в Харків до продажу, містить в собі 281 нумерів окремих рисунків і нарисів на паперах різної вартости і різної барви. Єсть тут і докладно викінчені рисунки олівцем і мокрим тушем на білїм, рожевім, жовтім, сірїм, синїм, зеленуватїм, яєнім і темнім папері до рисованя; іноді фон штучно підложений в різкі тони одної барви, іноді барва єго залежить від барви самого паперу; єсть нарисі ріжними легкими тїнями мокрого тушу; деколи попадають ся акварелі; єсть кілька офортів, а також кілька нарисів пером і чорнилом, червоним олівцем на клаптиках паперу, оден — навіть на друкованій картці з текстом віршів на честь Мик. Ів. Уткина в день єго 50-літнього ювілею (12. грудня 1859 р.); дуже рідко попадають ся рисунки сухим тушем; переважна більшість їх [226 + 281] зроблена чорним олівцем. Кажуть, що по смерті поета А. О. Козачковського зібрав усі ті рисунки і передав їх остаточно на перехок генералови Каховському, що управляв просьвітними закладами Соляного городка в Петербурзі. Бачив їх відтак В. В. Тарновский, котрий понаклеював по два, по три, по чотири рисунки, після їх величини, на картони великого формату. Тепер картони уложєні в порядку, а між картонами находить ся тоненький цїгаретовий папір для охорони рисунків. Одна з жєнщин, що живе по части в Харкові, а по части в Петербурзі, прислала усю ту колекцию до Харкова В. Г. Филинову, заохочуючи єго до купна; позаяк одначе останній не має змоги заплатити жадану за рисунки суму [3000 руб.], а інших охотників до купна в Харкові не було, то він їх і відіслав назад до Петербурга. Наколи поклясифікувати усі рисунки, то оказує ся ось що: етюдів, зображень

натурщиків і натурщиць, різних частин тіла в різних положеннях, головок, сцен, жанрів в загальноєвропейським стилу і т. п. можна нарахувати 52, зображень з світа ростиного [дерева, трави] і звіринного [коні, корови і т. п.] — 17; всі решта образки відносять ся або до України [київської, полтавської і чернігівської губ. — около 40], або до її історії [8], або вкінці до місцевостей коло Волги, за Волгою і Каспійським морем [162], де поетови-малареві прийшлося прожити чимало часу. Познакомившись з цілою колекцією рисунків нашого поета бачимо, що поет ледви чи і старав ся коли небудь сам зобразити олівцем на папері те, що виношував в своїм серці в формі поетичних образів. В маларстві він був лише фотографом окружаючої природи такої, котру дуже любив, чи навіть такої, до котрої его серце не прихилилось. Бажати-б належало, щоби який артистичний кружок закупив згадану колекцію. Із всіх гутірок про способи продажі її, що ходили в Харкові при кінці минулого року, найсумніший буде той, наколи колекція піде на льотерію і то не ціла, а варіано. В останнім злучаю особи, що переходували її цілу до сеї пори, зроблять шкідне діло з огляду на річи, що повинні бути громадською власністю“.

В. Лукіч.

Памятник на могилі І. Котляревського. На остатнім земськім зборі полтавської губернії представила губерньська управа реферат про поставлене памятника на могилі автора передлицьованої „Енеїди“ в Полтаві. В полудневім куті старого полтавського кладовища стоїть невеликий памятник, зложений з цегли і представляючий не високий стовп на квадратній підставі з залізним хрестом на верху. Перед 10—15 роками ввазувала мідяна таблиця на памятнику, що під ним похоронений померший дни 29. жовтня 1838 р. Ів. П. Котляревський. Але відтак таблиця щезла, памятник став сувавшись, тинк облетів і цегла під впливом вогкості почала обсіпуватись. Перед трьома чи чотирма роками обтинкував якийсь незвєстний земляк памятник і написав на нім чорною краскою: „Поет Котляревський“. Але тепер: ся напись на половину стерта непогодю і дощами, і таким способом без помочи якого старого Полтавця, ніхто не міг би показати, що під тим убогим памятником лежить порох знаменитого писателя, першого і найважчийшого з попередників Шевченка, писателя, котрий з сьмїлостію вродженою великим талантам, видвигнув з згідного забуття для високих артистичних мет простонародний язык і сотворив в тім языкі твори, не втративші досі значіння задля своєї жизнєности, блєскачого гумору і поетичної ширости. Супроти такого сумного стану памятника над могилою автора „Наталки Полтавки“, земській губерньський збір признав своїм обовязком, яко представник населєня губернії, поставити над могилою батька української літератури памятник, наколи не достойний его заслуги і слави, то бодай такий, котрий не допускав би закиду, що забуває ся на ті заслуги. Збори асигнували на памятник 1000 рублів.

Дещо про Порфира Кореницького. Ось що мені розказував про цього українського писателя свєщєник о. Мартинович, 1882-ого року. Кореницький був сином свєщєника харківської губернії, учив ся в харківській духовній семінарії в тридцятих роках. Належав до гурту Писаревських і Петренка, що славились під той час у Харкові своїми українськими концертами, бувши до того й поетами українськими. Одним із перних творів К—ого була віршована поема „Куряж“, в котрій поет сьмїливо зобразив життє та побут черпів куряжського монастиря [лежить недалеко Харкова], вивів кілька майстерно змальованих, схоплєних в дійстности типів. Поема ця не могла бути видрукована, а переходила з рук на руки, поки мабуть десь не загинула. Вона обурила проти себе чимало людців серед мїйського духовєнства, у декотрих шапка зайняла ся на голові; на автора посипала ся догана. Що тим небезпечним автором був К—ий, знала тільки невеличка гупка його товариства, — то він і не був поворухений. Та не минула його лиха година иншим разом, коли він написав знаву поему „Вечерниці“ [надрукована у збірнику „Сніп“ 1841-ого року]. Поема та мабуть ще в рукописи була звїстна семінарському начальству, котре на неї споглянуло дуже косо, признало неморальною, був згаданий до купи „Куряж“, — і К—ого, яко поета таких печєлих річий вигнали з семінарії

[з пятого курсу чи що]. Відібрав К—ий „вовчий білет“ в семінарській управі і напрямив ся був до виходу. Кругом було тихо, семінаристи сидїли по клясах, бо до семінарії саме навідав ся владика, щоб зробити огляд. Перед самим виходом двері ректорської квартири мелькнули К—ому перед очі; згадав ся ректор, головний виновник його вилуки. Треба відвядати, — блєснуло в голові К—ого..., але як?... Тривай... відвядачу!... Налапавши в кишені грудку крейди, К—ий підійшов до дверей і черкнув разом:

„Отут цілієнька сімя, —
Сірко, рябо та худиня“.

Написав і попрощав ся з семінарією. В квартирі, треба сказати, жили: ректор — сіра якась особа; його секретар — увесь рябий, поритий вісною та нечуларний, — і хлопя, що було замість келейника в обох перних: становили таким робом цілу сімю. Почало ся для К—ого сіромашне, бурляцьке життє. Але нерегодом він оженив ся і його настановлено дяконом при одній з харківських церкв. Гірке мабуть було життє К—ого і після того, бо він став запиватись дужче й дужче, поки не замер серед улиці, вертаючись до дому паним. Так занастилась хистка, талановита людина! Крім поем, К—ий писав, як розказував Мартинович, байки, послання до друзяків, пісні, і відривав ся експромптами українськими. В печаті-ж, скільки мені відомо, появили ся тільки „Вечерниці“ та одна байка [„Панько та верства“]. Розповідая, що чув, гагаючи однак, що та розповідка мусить бути цілком певною, бо о. Мартинович був семінарським товаришом Кореницького.

Павло Граб.

МИХАЙЛО ЖУЧЕНКО.

[Гл. портрет на 121 стор.]

Другим, після Милорадовички, фундатором Товариства імени Шевченка, був Михайло Васильвич Жученко. Родив ся він 8. листопада р. 1840 в селі Биєстрівці, новомосковського повіту [в Катеринославщині]. Скінчивши гімназію в Полтаві, він пішов до університету в Харкові, перебуваючи там за часу більш-менш вільного 1859—1863. Скінчивши осьвіту правничу, Жученко був слідчим в Катеринославі до 20 квітня р. 1868. Скоро заведено нові суди, він кинув службу і з 31. мая того-ж року став в Харкові адвокатом [присяжним повѣреннимъ], і доки не покинув адвокатури — був головою ради харківських адвокатів. Адвокатура йому поталанила, але зруйнувала його здоровє. Мув він її покинути і рушив за границю Росії. Умер він в Парижі 26-ого січня року 1880.

К.

ФЕЙЛЕТОН.

[Політики з роду. Торговецько-промислові, фінансові і духовні наріччя. Що про нас сусєди можуть знати? Братєрство, згода...]

Не треба довго жити на галицькій Русі, щоби набрати пересвєдченя, що кождей Русин приходить на свєт готовим політиком. Заким запашуть его в школу, держить ся він політики прихильно-вижидачою, та коли тільки збагне тайни правописи, сейчас починає брати діяльну участь в житю публичним. Вправді на посла зараз не кандидує, але сейчас пристає або до опозиції, або держить ся політики опортуністичною, котру заявляє тим, що профєсорови, прихильникови фонетики, пише завданя фонетикою, а профєсорови москвофїлеви етимологією і по змові „язичєм“. Так було ще тому кілька літ, а мабуть і тепер не інакше дїє ся, хоч може в иншій формі. Великий той змисл до політики проявляє ся вже на лавках гімназії і тим, що „мягкі“ і „тверді“ [що за куріозна назва на партії!] від часу до часу зводять бучі, в котрих нерав непоследним аргументом є кулак. Право кулака всюди в свєті належить поважане, а у молодіжи найбільше. Той хист до політики видко ще й у тім, що коли котрий кандидат на будучого стовпа Русі пише просьбу о „пособіє“ до „Народного Дому“, то пише его язичєм, а коли не вмє сего пре-

красного воляїку галицького, то просить когось так написати; коли-ж до якого народовського товариства має діло, то пише фонетикою і навіть мячить слова [н. пр. руський, що здавна вважає ся величезною провинною у порядного інтелігентного Русина]; коли-ж має просити Виділ красвий о стипендію, то пише по польськи.

Вийшовши з гімназії будучий патріот застосує свої пересвідчення до факультету, на котрий хоче записати ся. Хочє бути сьвященником, а знає, що по консисторіях сидять москвофіли, пише знов „язичєм“; як потреба, не признає ся до своїх пересвідчень і т. д. і т. д. Єсть то, признати треба, дуже добра політика, бо все-ж доводить з часом до деканської пелеринки, до директору, або якого иншого, загално поважаного становища, котрого розважний і практичний чоловік не повинен маловажати...

На становищі тихий або й голосний патріот зачинає придумувати хитрі-прехитрі способи, як найскорше і найлегше піднести нарід з біди. Він приїждить до Львова на віче, радить поставити вавилонську вежу, прекрасною промовою пересвідчує людей о потрібі такої вежі, доводить до того, що збори вибирають комітет, котрий має зайняти ся будовою вежі, а сам вдоволеній від'їжджає домі і знов цілий рік мислить над новим внесеном. Комітет „зрло“ застановляє ся над своїм завданням — і на слідуєщих зборах каже: „Годі було!“

Другий патріот сичібно з іншими закладає торговельно-промислове або фінансове товариство, котре коли не має зовсім витягнути нарід руський з пропасти неволі, то бодай піднести его звідтам на один метер в гору, щоби его потім лишити в позиції легендарного Твардовського. Щоби товариству забезпечити поводжене, виділ укладає відповідний галицько-руський воляїк, котрий має мати ту дивну прикмету, що від него і вовк ситий і коза ціла. Також винаходить виділ товариства в тій самій цілі свою спеціальну етимологічну правопись, котра в торговельно-промислових і фінансових відносинах має приносити більший хосен, ніж добрий товар і солідність фірми. Ті фірми звичайно дуже скромні: „Ми — кажуть вони — в політику не мішаємо ся, але ми не можемо виставляти товариства на небезпечність“. Така скромність і обережність гідна найбільшої похвали, тим більше, що ті прикмети суть також наслідком глибокого знання людей і політики...

Засновує ся часопись політична або яка инша. Перша річ, розуміє ся, не ясна програма єї, тільки по змові темна, аби кожний смирний читач міг собі думати, що редакция боронить его пересвідчень. В тій цілі знов винаходить ся спеціальну правопись, воляїк, і все, що потрібає до відповідного держання читача в непевности. Непевність сестра надії, надія сестра радости, а радієть пересічному християнинови все мила. Так отже хитро придумана політика — то зерело всякої радости і — значнійшого числа передилатників.

Кожний Русин самостійний політик. Він не такий недотепний, щоби потребував „вірити словам учителя“, він „сам знає“, куди іти і як робити. З тої причини у двох Русинів чотиря погляди на одну справу і жаден Русин не держить ся у своїх письмах такої мови і правописи, як другий, бо на те-ж він самостійний і університет скінчив.

Хоч „Зоря“ сьвітить тільки на наших літературних небі, але я би бажав, щоб сьвітло єї розігнало і ту „політичну“ темноту невіжі, безхарактерности і самодурства. Але „Зоря“ не місяць і не сонце, не розжеє сеї відвічної темноти. Єї промінь і не заходить у ті веретви, висші понад усяке літературне діло.

Але що літературне діло не дасть ся відлучити від політики, то і „Зорі“ прислугує право відіавати ся хоч в ряди-годи в справі, чого нашій літературі на будуче сподівати ся від усяких нових аворотів в старій політиці. Коли-б інтелігенція наша не була так хоровито-розполітикована, то можна би мати надію, що вона могла би заінтересувати ся і рухом літературним, станула би в обороні каліченої на кожнім кроці мови, звернула би увагу на промислово-торговельні, фінансові і духовні наріччя галицько-руські, вирощла би собі такого баламученя єї, а бажала би замість воляїку доброго товару і добрих змістом статей, — словом могла би найти таке вдоволене, яке находить тепер в політикоманії.

Так шож? мабуть не скоро се настане. І дивуй же ся тепер, що наші сусіди Поляки так мало інтересують ся нашою літературою, коли ми самі не дбаємо про ню. Правда, що Поляки мають до того иншу причину, а ми иншу. У нас винна байдужність, а у Поляків політика. Се справді диво над дивами, що в Галичині, де найбільше балакають Поляки о згоді з нами, они — коли судити після часописей — у всіх наших справах найбільші невіжі, отже й з літературою нашою зовсім, або мало що познакомлені. Яка-ж тому причина? Поляки добре знають, хто з нас і якою мовою пише. Хоч вони в більшій часті не вмюють по нашому ні читати ні говорити, але може розуміють потроха, — не так як ми, галицькі інтелігентні Русини, що всі вміємо по польськи — то все-ж таки знають вони а бодай чули що се таке українсько-руська мова і література. Вони навіть і се знають, що і прихильна до згоди з ними руська партия політична вживає сеї мови українсько-руської, а не московської, котрої не люблять. Вони мабуть і се знають, що у нас уже література не така маленька, щоби єї можна на плечі взяти, і не така знов лиха, щоби можна зовсім єї ігнорувати.

Сказавши се, беру я на поміч „простий хлопський рауц“, а то в тій цілі. Прошу вас, коли я хочу справді з ким згідно жити, то стараю ся пізнати его характер, вдачу, привички і т. п. Так само і він сирятелити ся зі мною, коли спізнає, що зі мною можна в згоді жити. Русинам і Полякам в Галичині судила доля жити в сусідстві, або таки й в сумні. У Поляків інтелігенція і численніша і майно богачша; культура загалом висша. Силою того вони запанували над нами і не радо уступають нам заняті собою місця. Але-ж вони бачуть ясно, що давні популярні гасла: „nie ma Rusi!“ уже зовсім не мають рації; галицька Русь уже так зросла, що й Поляки мусять з нею числити ся і не можуть спинити єї від здобування загварантованих усім конституцією прав. Отже мусять шукати з нами способу житя. Чи вони старають ся пізнати нас, щоби вміти жити з нами і оцінити нас по заслугі? Я не входжу в те, як вони приватно з нами живуть; мені йде о те, як нас політики і польська преса перед сьвітом показує.

Кожний осьвічений Русин знає польську мову. Тому же вчить ся в польських гімназіях, в польських університетах — то він знає і польську літературу. Мимо того, хоч у нас видавничств мало, вже багато польських повістей і т. п. переведено на нашу мову. А Поляки в найбільшій часті не вмюють навіть читати наших букв, а вже щоби розуміли добре нашу мову і мали понятя о нашій літературі, то й сказати не можна. Значить, потребують перекладів. Давніше переклали Поляки дещо з Шевченка, кілька оповідань наших, а тепер і то ні. Коли що напише декадент французький, у котрого не всі гязли дома, то се ще більше інтересує „Французів всходу“, як наша література. Преса польська волить подавати своїм читачам переклади маловартістних повістей німецьких, французьких і и., ніж яку повість Нечуя-Левицького або котрого иншого з наших письменників. Польські журнали научно-літературні переходять мовчки понад нашою літературою, хоч дрібні а маловартістні обяви з заходу записують сквапно.

І так польська читаюча публіка вічно має те пересвідчене, що їх сусіди-Русини і бідні і темні і слабі всі, почавши від неграмотного рільника аж до верств інтелігентних. Чи така тактика обчислена на те, щоби у Поляків піддержувати все пересвідчене, що з нами неша що числити ся, бо ми не можемо виказати ся ніяким духовним дорібком?... І якими супротив того здають ся фрази о братерстві, згоді і т. п. „І ми братали ся з Ляхами“ — сказав оден поет. На те другий добре замітив:

І що-ж, що ми з вами братались?
Все таки ми в дурнях остались.
Було колись волі доволі
Для нас і для нас на Україні
І хліба доволі на полі,
Лиш жити-б та бути до нині.
Та біс підкусив нас „брататись“.
Братерство-ж навнак повернути:
Над братом цанами остатись,
В ярмо его шню пригнути.

